

5 лв. на ден

4,50 лв. за месец

**Всеки брой е важен!
Абонирай се за 54 лв. на година
на www.manager.bg/magazin**

СР
ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Доклад на
Центъра за
икономическо
развитие

Икономиката на България

Януари
2011

МЕНИДЖЪР

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Икономиката на България

Януари 2011

Под общата редакция на:

д-р по икономика Георги Прохаски, Лиляна Дудева

Авторски колектив:

д-р по икономика Анелия Дамянова, Бленика Джелепова,
Даниела Петрова, Калоян Стайков, Лиляна Дудева,
Мариета Цветковска, Мария Прохаска, Станислав Славов

**ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ**

Икономиката на България

Януари 2011

Икономиката на България

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Януари 2011

Издава "Мениджър"

Художествено оформление

Йохан Карлсон

Предпечат

"Мениджър"

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Съдържание

Макроикономическа динамика	6
Икономически растеж	6
Текуща сметка	16
Външна търговия	18
Преки чуждестранни инвестиции	20
Инфлация	21
Заетост и безработица	23
Политика към предприятията	26
Бизнес среда	26
Обществени поръчки	30
Борба с корупцията	32
Приватизация и концесии	35
Публични финанси	38
Социална и здравна политика	42
Финансова система	45
Банкова система	46
Лизингов пазар	49
Застрахователен сектор	51
Капиталов пазар	53
Енергетика	55
Транспорт	62
Туризм	67
Селско стопанство	73
Регионална политика. Европейски фондове	76

Макроикономическа динамика

Икономически растеж

За четвъртото тримесечие на 2010 г. очакваме растежът на българската икономика да се ускори слабо до около 1.5-2% на годишна база. За годината като цяло очакваме растеж малко над 1%.

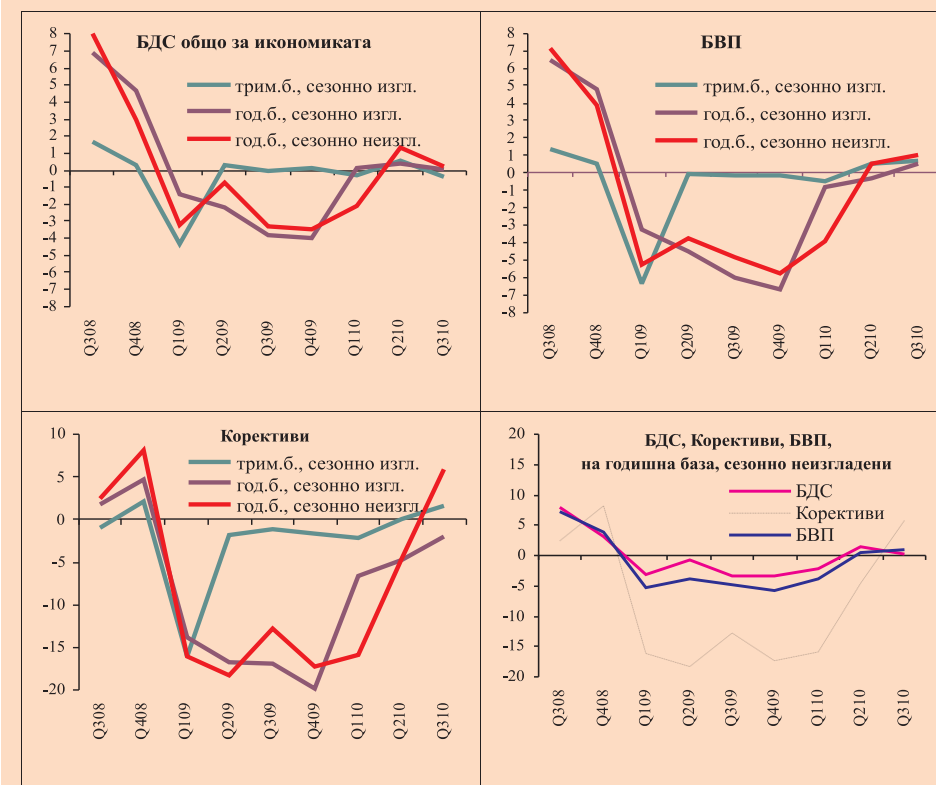
След като в края на септември НСИ публикува сезонно изгладени данни за БВП по компоненти от 1997 г. насам, с данните за третото тримесечие, публикувани в началото на декември, бяха публикувани ревизирани редове. Декемврийските данни показват, че след началото на последната криза второто тримесечие на 2010 г. е периодът, в който икономиката ни вече е започнала да нараства едновременно както на база предходното тримесечие, така и на годишна база. Две поредни тримесечия имат сезонно изгладен ръст спрямо предходното тримесечие (0.5% за второто тримесечие, 0.7% за третото тримесечие). На годишна база сезонно изгладен ръст има през третото тримесечие (0.5%). Неизгладените данни показват растеж на годишна база и за второто, и за третото тримесечие на 2010 г. (0.5% и 1%). Очакваме, че в този ред данни растежът на икономиката за четвъртото тримесечие ще е около 1.5-2%, а за цялата 2010 г. - малко над 1%.

* В началото на януари, в своето първо "Годишно изследване на растежа" (Annual Growth Survey 2011), ЕК оповести най-новите си очаквания за растежа в Европа - предвижда се той да се ускори от 1.5% за 2011 г. до 2% през 2012 г. и същевременно бюджетният дефицит да се свие от 6.8% тази година на 4.2% през следващата. За да се случи това, Комисията прави три послания, които да се реализират с 10 неотложни действия: Първо, да се осигури макроикономическата стабилност като фундаментална предпоставка за растеж - чрез (1) извършване на строга бюджетна консолидация, (2) коригиране на макроикономическите дисбаланси, (3) осигуряване стабилност на финансовия сектор. Второ, да се мобилизират пазарите на труда и да се създават възможности за работа за да не се допуска растеж за сметка намаляване на заетостта - чрез (4) придаване привлекателност на труда, (5) реформиране на пенсионните системи, (6) връщане на незаетите лица на работа, (7) балансиране на сигурност и гъвкавост. Трето, да се даде приоритет на реформите повлияващи растежа - чрез (8) Използване на потенциала на единния пазар (9) Привличане на частни капитали за финансиране на растежа и (10) Създаване на икономически ефективен достъп до енергия. Тези послания ще бъдат приоритетно разгледани по време на срещата на Европейския съвет през март, когато за първи път в историята държавите-членки и Комисията ще обсъждат съвместно и изчерпателно макроикономическата стабилност, структурните реформи и мерките за насърчаване на растежа.

Потенциалът за ускоряване на икономическото и социалното развитие на България през 2011 г. и следващата година ще зависи в най-голяма степен от способността на правителството и държавните институции бързо, гъвкаво и координирано да работят по формирането и прилагането на икономическа и бюджетна политика в контекста на общоевропейския план за растеж*.

Възстановяването на **производството** у нас е все още слабо и неустойчиво, твърде близко до нулата. То започна през второто тримесечие на 2010 г., когато *брутната добавена стойност* общо за икономиката *нарасна* на годишна база (с 1.4%), и продължава и през третото тримесечие - но с почти незначителен растеж (0.2%) (Фиг. 1). На тримесечна база ръстовете започнаха още от второто тримесечие на 2009 г., но през 2010 г. са налице

Фигура 1. Реален темп на БВП, БДС и корективи, %

Източник: НСИ (09.12.2010 г.)

два спада - през първото и през третото тримесечие. При БВП обаче нарастването се ускорява и на тримесечна база (от 0.5 на 0.7%) и на годишна база (от 0.5 за второто на 1% за третото тримесечие на м.г.). Причината за това е, че през третото тримесечие значително расте позицията "Корективи (данъци минус субсидии върху продуктите)" (с 5.9% на годишна база), което от своя страна се дължи на растежа на вноса.

От гледна точка на отрасловата структура на икономиката ни двигател на възстановяването е динамиката на *промишлеността* (Фиг. 2). Добавената стойност в промишлеността първа започна да расте още от първото тримесечие на 2010 г. В следващите две тримесечия обаче растежът ѝ, вместо да се ускорява, се забавя (на тримесечна база той е 2.2% за първото, 0.0% за второто и 0.1% за третото тримесечие, на годишна база съответно 2.5%, 1.8%, 1.3%). С положителна динамика през 2010 г., но за съжаление също низходяща, е и *аграрният сектор* (на тримесечна база растежът му е 3.6% за първото, следван от слаб спад с 0.4% за второто и слаб растеж с 0.5% за третото, а на годишна база растежът е съответно 12.1%, 4.9% и 1%). При колеблива динамика на тримесечна база, растеж на годишна база в групата "Търговия, ремонт на автомобили и битова техника; Хотели, обществения и обществено хранене; Транспорт и съобщения" има и в двете последователни тримесечия, второто и третото - съответно 3.7% и 3.6% (а възможно е растеж да има и за четвъртото тримесечие на 2010 г., доколкото за първи път от началото на кризата растеж на годишна база е отбелязан още за четвъртото тримесечие на 2009 г., обаче най-вероятно той ще е по-слаб от този за третото). След четири последователни тримесечия на спад на годишна база през третото тримесечие вече има растеж и в групата "Финанси, кредит, застраховки; Операции с недвижимо и движимо имущество, бизнес услуги" (на тримесечна база той е с 4.5%, а на годишна - с 3.1%). През третото тримесечие при слаб спад на тримесечна база (с 0.2%) групата "Държавно управление; Образование; Здравеопазване; Други услуги и дейност на неправителствени организации" все пак има слаб растеж на годишна база (0.3%, след 2.8% за второто тримесечие).

С отрицателен растеж през третото тримесечие единствен сред всичките 6 основни отраслови групи на националната икономика е секторът на *строителството*. След колеблива, но сравнително близка до нулата динамика на тримесечна база от второто тримесечие на 2009 г. до второто на 2010 г., довела до ръст на годишна база през второто тримесечие на 2010 г. (1.5%), за третото тримесечие е регистриран двуцифрен спад спрямо второто (12.7%) и също така двуцифрен спад на годишна база (10%), който трябва да се свърже с внезапен спад в гражданско-инженерното строителство през юли и задълбочаване, макар и сравнително слабо, на спада на сградното строителство същия месец (Фиг. 5). Така резкият спад на до-

бавената стойност на строителството през третото тримесечие, при растеж и в 5-те останали отраслови групи (в диапазон от 0.14% до 3.6%), е причина за нищожния растеж на добавената стойност за икономиката като цяло (с едва 0.2%).

От страна на производството на БВП, наред с перспективите за възходящо развитие на промишлеността (чийто дял в БВП е 18.4% за 2009 г.), по-нататъшната скорост на възстановяване на икономиката ни в краткосрочен план ще зависи от скоростта на възстановяване на услугите, тъй като имат преобладаващ дял в БВП, и на строителството, което въпреки ниския си дял (7.6% за 2009 г.) с рязката си динамика е в състояние да дърпа динамиката на цялата икономика.

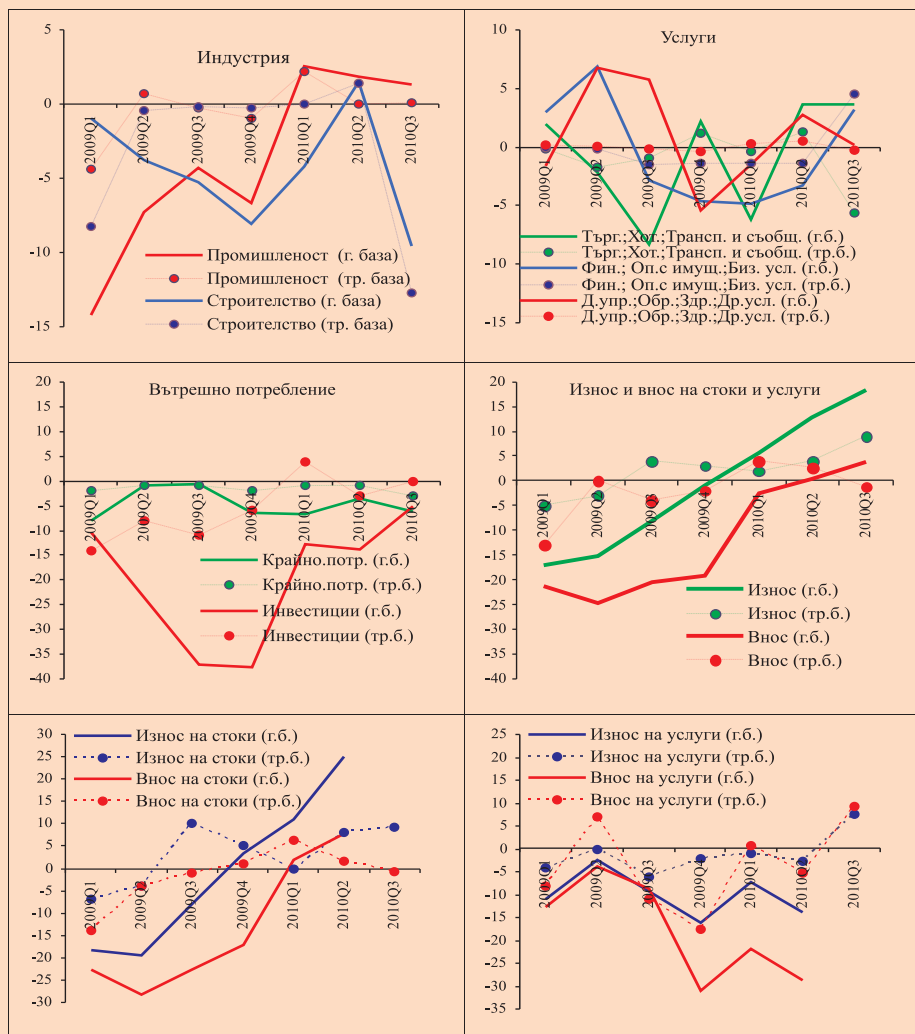
Растежът на БВП от страна на **крайното използване** продължава да се движи през третото тримесечие на м.г., както и през второто, само от растежа на *износа на стоки и услуги*. Вече пето поредно тримесечие износът на стоки и услуги расте на тримесечна база в резултат на растежа на *износа на стоки* (Фиг. 2). Добрата новина е, че през третото тримесечие на 2010 г. вече се появи растеж на тримесечна база и при *износа на услуги*, при това доста висок (7.6%), което означава, че занапред може да се очакват положителни темпове и на годишна база. Растежът при *вноса на стоки и услуги* на тримесечна база, който започна през първото тримесечие на 2010 г., предхождан от растеж на *вноса на стоки* през последното тримесечие на 2009 г., се обърна в спад за третото тримесечие на м.г. (с 1.3%), дължащ се на спад при вноса на стоки (с 0.8%), свързан най-вероятно със задълбочаващия се спад на крайното потребление, доколкото за същото тримесечие спадът при инвестициите значително се е свил. Същевременно е налице доста висок ръст на тримесечна база при *вноса на услуги* (9.4%). В резултат на динамиката във външната търговия със стоки и услуги на тримесечна база, на годишна база растежът на износа на стоки и услуги продължава да се ускорява и все така изпреварва растежа на вноса на стоки и услуги (за третото тримесечие растежите са съответно 18.2% и 3.8%).

Крайното потребление все още страда от ефектите на кризата и за съжаление, след свиване за второто тримесечие на м.г., спадът му през третото тримесечие отново се ускорява както на тримесечна, така и на годишна база. Задълбочаването на спада на крайното потребление се дължи на потреблението на домакинствата, чийто спад се влошава значително (от 0.5% за второто тримесечие на 2.9% за третото тримесечие на тримесечна база и съответно от 3.2% на 7% на годишна база).

През 2010 г. динамиката на *инвестициите* (бруто образуване на основен капитал) на тримесечна база се колебаеше около нулата (ръст за първото, спад в почти същия размер за второто и нулево изменение за третото тримесечие) и това резултира в значително свиване на спада на годишна база -

до 5% за третото тримесечие (от по над 37% за последните две тримесечия на 2009 г. и по над 13% за първите две на 2010 г.). Нищо чудно придвижването нагоре, макар и все още от спад към нулата, на инвестиционното търсене да изпревари това на потребителското и още за четвъртото тримесечие

Фигура 2. Компоненти на БВП, реален растеж (на тримесечна база сезонно изгладени данни, на годишна база сезонно неизгладени данни), %

Източник: НСИ (09.12.2010 г.)

чие на 2010 г., но по-вероятно за първото на 2011 г., да има вече и растеж на инвестициите на годишна база.

Възстановяването на вътрешното потребителско търсене ще се бави (на тримесечна, а впоследствие и на годишна база) въпреки продължаващия растеж в промишлеността, респективно доходите в нея, поради инерцията на пренасяне на ефектите от промишлеността към възстановяване на растежа в сектора на услугите (поради по-големия дял на услугите в икономиката, респективно доходите, генерирани в сектора).

Очакванията за общата икономическа динамика в страната за последното тримесечие на 2010 г. и за годината като цяло, както и за първите месеци на тази година, се допълват от картината на краткосрочните данни, които са на разположение към началото на януари.

Възходящото развитие на *промишлеността* на годишна база продължи през цялата 2010 г., в последните й месеци обаче то леко се забавя, като сезонно забавяне е видно и в предходните години с растеж (Фиг. 3).

Фигура 3. Промислено производство до ноември 2010 г.

Източник: НСИ

Фигура 4. Промисленост

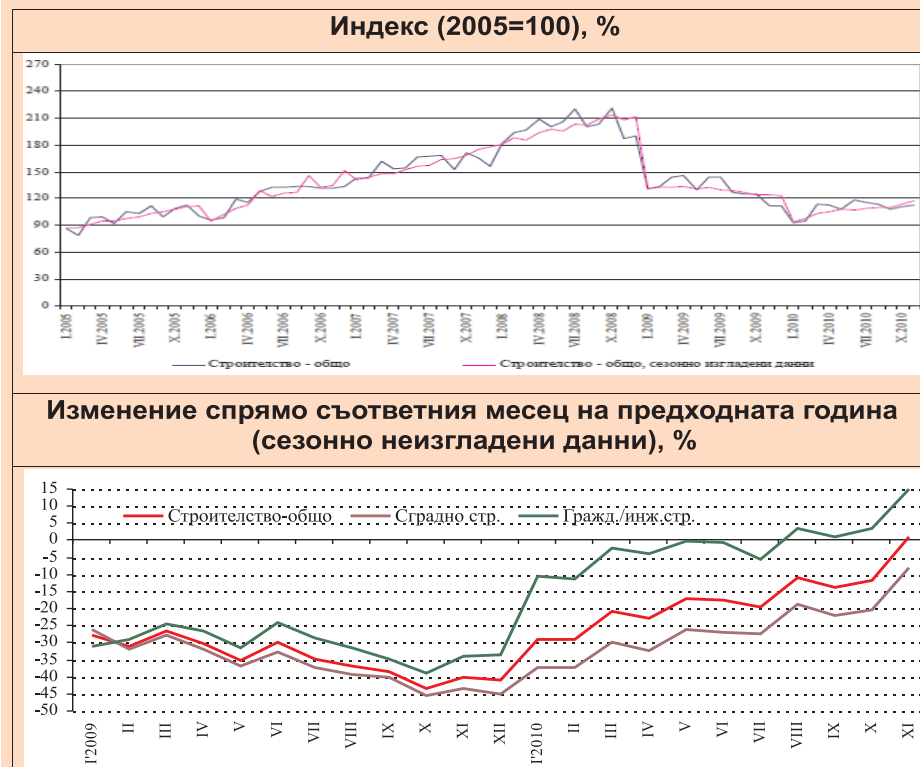
Източник: НСИ

През последните месеци на 2010 г. (Фиг. 4) по-сериозни флуктуации в динамиката на промишленото производство се наблюдават при добивната и при енергийната промишленост. На *международния пазар* представянето на българската промишленост като цяло продължава да се предопределя от преработващата промишленост, която в последните месеци на м.г. забавя растежа на оборота си, реализиран на международния пазар. По продукти, сравнително устойчиво високи са темповете на растеж на оборота от инвестиционни продукти, а от средата на годината набира скорост и оборотът с потребителски недълготрайни продукти. На *вътрешния пазар* преработващата промишленост продължава да набира растеж, а забавянето на растежа на оборота на промишлеността като цяло се дължи на това на енергийната промишленост и на флуктуа-

циите около нулата на добивната промишленост. По продукти, с устойчиво възходящ растеж на вътрешния пазар е оборотът с продукти за междинно потребление и с потребителски недълготрайни продукти, под нулата на нашия пазар все още остава динамиката на българските инвестиционни стоки. Трябва да се отбележи, че през втората половина на м.г. българската промишленост стои вече по-уверено на вътрешния пазар, което се потвърждава и от бизнес наблюденията на НСИ - видно е бързото подобряване на показателя за конкурентната ѝ позиция на вътрешния пазар през октомври в сравнение с юли и април м.г., както показват тримесечните индикатори.

За първи път от началото на кризата *строителната продукция* за ноември 2010 г. расте на годишна база и вероятно това ще е повратната точка в тенденцията на забавящи се спадове - към растеж. Двигател на възстановяването в сектора е гражданско-инженерното строителство, чиято продукция от август насам надхвърля нивата от година назад (Фиг. 5). Същевременно про-

Фигура 5. Строителна продукция

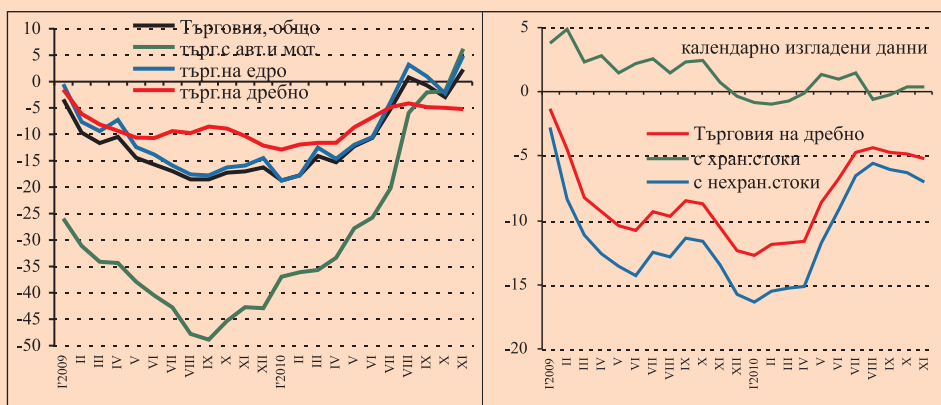
Източник: НСИ

дължават да намаляват спадовете в сградното строителство. Така за ноември ръстът на гражданско-инженерното строителство е с впечатляващите над 15% (при ръст под 5% за предишните два-три месеца), а спадът в сградното се е свил на под 10% (при спадове от около 20% в предходните месеци). От друга страна, от юни м.г. насам индикаторът на бизнес климата в строителството се колебае около общо взето низходящ тренд (Фиг. 8), поради което едва ли може да се очаква бърз растеж в сектора като цяло през първата половина на 2011 г.

За четвъртото тримесечие на 2010 г. очакваме добавената стойност на строителството да е все още в територията на спада на годишна база, но най-вероятно той ще е близо до нулата. Възможен е и растеж, но също близо до нулата, и то само под влияние на ускоряваща се динамика в гражданско-инженерното строителство.

Оборотът на **вътрешната търговия** премина за първи път над нулата на годишна база през август благодарение на **търговията на едро** (Фиг. 6). След последователни, макар и сравнително плитки спадове динамиката му се обърна отново, и то рязко, в растеж през ноември, откогато са последните данни. Новото е, че подсекторът с най-дълбок спад в периода на кризата, **търговията с автомобили и мотоциклети**, най-сетне е на плюс. На този добър знак за позитивна промяна в общата икономическа картина в страната обаче противостои фактът, че **търговията на дребно** е все така на спад, и то буксуващ през цялата втора половина на миналата година. Спадовете на месечния ѝ оборот на годишна база се свиваха бързо от март до юли 2010 г., но от август до ноември, макар и съвсем слабо, се задълбочават отново (до малко под 5%) (Фиг. 6 и Фиг. 7).

Фигура 6. Търговия, реално изменение на оборота при база съотв.м. на предх.г.,%

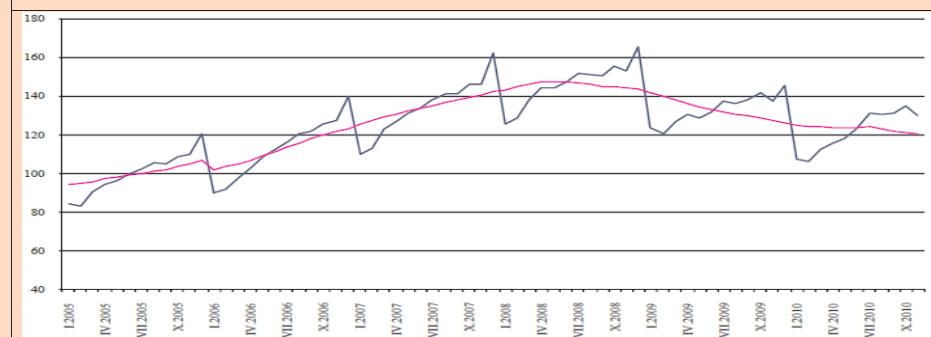

Източник: НСИ

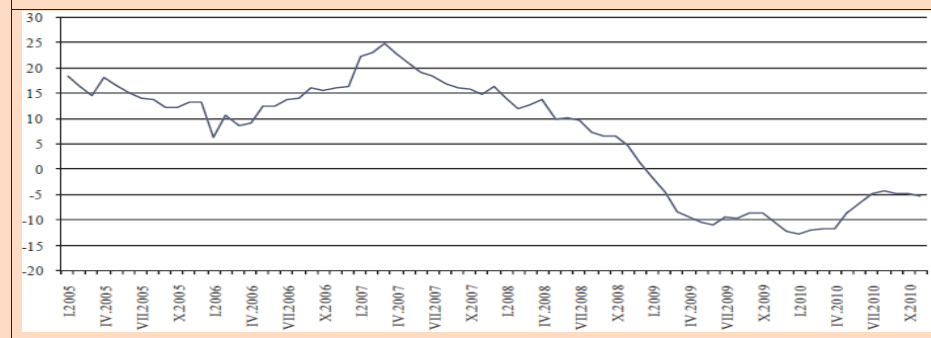
Тъй като динамиката на оборота на търговията на дребно се предопределя от търговията на дребно с хранителни стоки, задълбочаващият се спад в този подсектор е причина за буксуването на цялата търговия на дребно. Търговията на дребно с хранителни стоки от август насам се колебае около нулата на годишна база. Тази картина в търговията на дребно от края на м.г. не дава основание да очакваме свиване на спада на крайното потребление на домакинствата в четвъртото тримесечие на м.г., все още домакинствата се въздържат в харченето дори и при хранителните стоки. От друга страна, от юли м.г. насам, макар и с амплитуди, бизнес климатът в търговията на дребно е възходящ и това дава надежда за ръст в сектора и за скорошно преустановяване на спада на крайното потребление (Фиг. 8). Възстановяването на едровата търговия вече е в ход и то върви паралелно със свиването на спадовете на инвестициите и запасите, но възстановяване-

Фигура 7. Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети - оборот

Индекс (2005=100), червена линия – сезонно изгладени данни, %

Изменение спрямо съответния месец на предходната година (календарно изгладени данни), %

Източник: НСИ

то на дребновата търговия, и на крайното потребление респективно, вероятно ще стане в края на първото и най-вероятно второто тримесечие на тази година. **За четвъртото тримесечие на м.г. можем да очакваме, че растежът на добавената стойност в търговията ще е малко по-висок отколкото този за третото тримесечие.**

След рязко подобряване през юли и август бизнес климатът в сектор **услуги** (без търговия) продължи да се движи с големи амплитуди, но като цяло възходящо (Фиг. 8). Както за четвъртото тримесечие на м.г., така и за първото тримесечие на 2011 г. **очакваме положителна динамика в сектора.**

Започналото от април м.г. подобряване на показателя за **доверие на потребителите**, а също и на техните **оценки** за **финансовото състояние на домакинствата** и за **общата икономическа ситуация в страната** (Фиг. 8) продължава в последвалото юлско и в октомврийското наблюдение. За съжаление подобряването на потребителските нагласи не бе съпроводено със забавяне на спада на крайното потребление на домакинствата. Слабо вероятно е забавянето да се прояви през последното тримесечие на 2010 г., по-скоро такова може да се очаква през първото полугодие на тази година и слаб растеж след това.

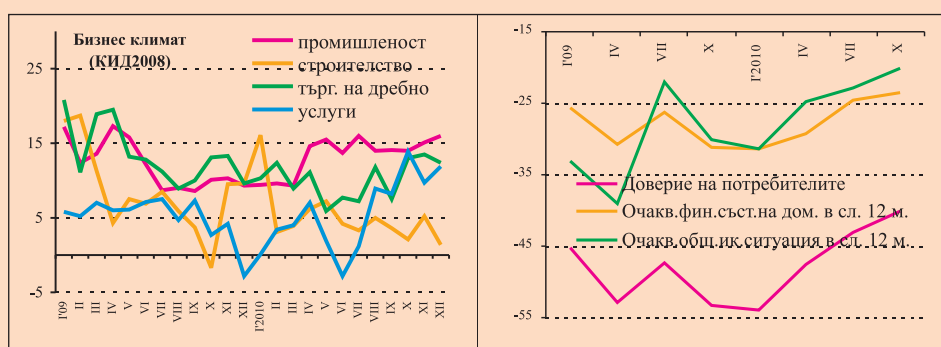
Текуща сметка

След като за януари-октомври **текущата сметка** беше положителна, за единадесетте месеца на 2010 г. тя е отрицателна, но има многократно по-малък размер в сравнение с този година назад (9.8 млн. евро, при дефицит от 3016.8 млн. евро за януари-ноември 2009 г.). Така дефицитът по текущата сметка възлиза на едва 0.03% от БВП* (с 8.6 процентни пункта по-нисък спрямо яну-

ари-ноември 2009 г.). Ниският дефицит за единадесетте месеца се обуславя от свитите дефицити по **търговското салдо** и по статия **Доход** (съответно с 1722 и със 176 млн. евро) и в нарастваща степен - на увеличилите се положителни салда по статия **Текущи трансфери** и по статия **Услуги** (552 и 557 млн. евро).

Търговското салдо, макар и отрицателно (в размер на 2071.9 млн. евро), е значително по-ниско от това година по-рано и сега възлиза на 5.7% от БВП (при 10.8% от БВП за януари-ноември 2009 г.). За януари-ноември 2010 г. износът (**FOB**) нараства с 31.8%, а вносът (**FOB**) нараства с 11.7%. През ноември обаче номиналният растеж на месечния внос изпревари този на износа, след като до октомври водещ на годишна база беше растежът на износа (Фиг. 9). Отрицателното салдо по статия **Доход** е в размер на 1210.4

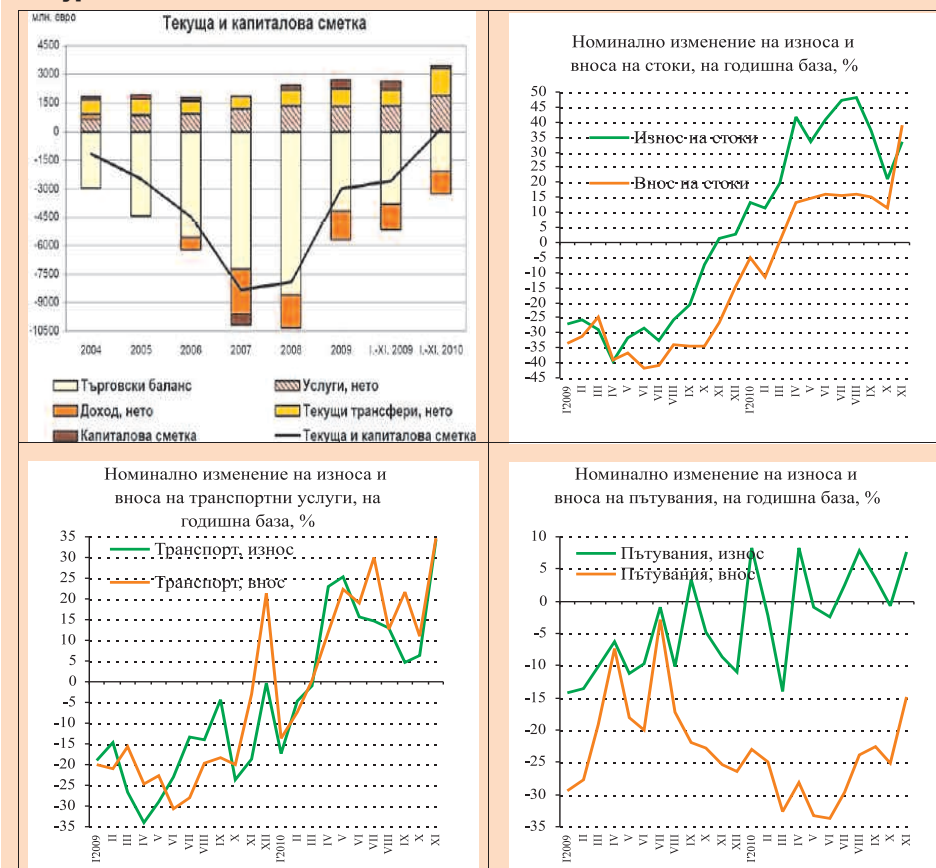
Фигура 8. Показатели на бизнес климата и на доверие на потребителите, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения към 12.2010 г., Наблюдение на потребителите към 10.2010 г.

* При БВП за 2009 г. - 35042.5 млн. евро (данни на НСИ от 8.09.2010 г.) и оценка на БНБ за 2010 г. - 36136 млн. евро.

Фигура 9. Платежен баланс

Източник: БНБ и собствени изчисления

млн. евро (3.3% от БВП при 4% от БВП година по-рано).

Расте положителното салдото по *услугите*. За единайсетте месеца на 2010 г. то е в размер на 1888.7 млн. евро и е с 557.1 млн. евро по-голямо спрямо януари-ноември 2009 г. Това подобрение се дължи най-вече на статия *Пътувания*, чието положително салдо в размер на 1783.6 млн. евро е с 385 млн. евро повече спрямо година по-рано. Като дял от БВП балансът по пътуванията е нараснал на 4.9% при 4% от БВП за януари-ноември 2009 г. Положителният размер на нетните текущи трансфери е нараснал на годишна база на 1383.8 млн. евро (3.8% от БВП при 2.4% от БВП за януари-ноември 2009 г.). Постъпленията от Европейския съюз за единайсетте месеца на м.г. са 640.3 млн. евро, с 248 млн. евро повече в сравнение с януари-ноември 2009 г., докато плащанията по *текущи трансфери* към ЕС са се увеличили слабо до 387 млн. евро (при 371.2 млн. евро за същия период на м.г.).

Външна търговия

Външната търговия си остава най-добре представящият се сектор на българската икономика през 2010 г. - не само износът се върна на предкризисните си нива, но през ноември се наблюдава значителен ръст (с 39%) и на вноса, което е индикация за подобряване на икономиката и съживяване на търсенето. За единадесетте месеца на годината *износът (FOB)* нараства с близо 32% до 14.2 млрд. евро, като най-голям ръст (44%) бележи през третото тримесечие, когато е пикът на търговията със зърно. След спад с 5% през първото тримесечие и сравнително близък растеж от около 15% през второто и третото тримесечие, за 11-те месеца на годината *вносът (CIF)* нараства общо с 11.7% до 17.3 млрд. евро. Това се дължи преди всичко на факта, че българската индустрия и най-вече експортно ориентираните фирми са свързани с вноса на суровини, но вероятно е и сигнал за започнало реструктуриране и обновяване на компаниите, съживяване на икономиката и бъдещ ръст. Дефицитът в *търговското салдо (FOB/CIF)* намалява с 34% спрямо 11-те месеца на 2009 г. и достига 3.1 млрд. евро (5.7% от прогнозната БВП при 4.7 млрд. евро и 13.5% от БВП година по-рано).

По всяка вероятност темпът на нарастване на износа постепенно ще отслабне на годишна база, тъй като вече са достигнати предкризисните нива, а и базата за сравнение ще бъде по-висока. Перспективите за растеж на износа се подкопават и от слабия и неустойчив икономически ръст в Еврозоната - потребителското търсене в редица страни продължава да се свива, а компаниите все още са фокусирани върху съкращаването на разходите си. Вносът ще отбележи по-осезаемо нарастване с постепенното подобряване на състоянието на националната икономика, повишаването на вътрешното търсене и по-нататъшното увеличаване на цените на суровините.

Характерна особеност на търговията през 2010 г. е *разнообразяването на*

пазарите и много по-активното присъствие на български експортни фирми в редица страни от Азия и Латинска Америка. Така износът към страните извън ЕС нараства с 46.9%, а този към ЕС - с 23.7%. При вноса разликата в темповете на нарастване е по-малка - съответно 14.6 и 9.8%. Поради това, ако през 2009 г. 65.2% от износа и 59.8% от вноса се осъществяват със страните от ЕС, то през 2010 г. делът на ЕС е вече 61.2% в експорта и 58.8% в импорта. Едновременно с това са налице и промени вътре в групите - Германия и Италия запазват значението си като основни експортни пазари за разлика от Гърция. В края на годината износът за южната ни съседка започва да намалява в резултат на задълбочаващата се икономическа криза в страната. В същото време с ускорени темпове расте експортът за Румъния, която вече излиза на второ място, изпреварвайки дори Италия през последните месеци. Предстои да видим доколко устойчиво ще бъде излизането на нови пазари и дали българските фирми ще докажат конкурентоспособността си, като заемат трайни позиции там.

Колкото до *стоковата структура*, промени почти не се наблюдават - делът на суровините и инвестиционните стоки в износа (42.6% и 16.3%) се запазва, а този на потребителските стоки (24.5%) спада за сметка на петролните продукти (16.6%). Най-голямо нарастване показва износът на енергийни ресурси (75%). Експортът на суровини и инвестиционни стоки расте с 36%, докато този на протребителски стоки - само с 18.5%. По отделни стокови подгрупи най-голямо нарастване регистрира износът на цветни метали (53.8%), резервни части и оборудване (53.4%) и лекарства и козметика (39%). При силно свитите инвестиции (местни и чуждестранни) вносът на инвестиционни стоки все още не може да навакса изоставането и стойността му остава по-малка от тази през 2009 г., което води и до намаляване на относителния му дял в общия импорт до 21.7% при 25.5% година по-рано. Расте делът на суровините (от 34 на над 36%) и на енергийните ресурси (от близо 20 на 22%) в резултат на увеличението на цените им през последните месеци.

На фона на бавния глобален растеж, бюджетните ограничения в много страни и нестабилното вътрешно търсене темпът на нарастване на външната търговия през 2011 г. не изглежда устойчив. Поръчките за износ растат, но няма гаранции за тяхната дългосрочност. Очакваното повишение на цените на суровините ще бъде най-голямото предизвикателство пред конкурентоспособността на българската експортна продукция и стабилността на експортните позиции на фирмите. Оттеглянето на чуждестранните инвеститори, ограниченията в кредитирането, непредсказуемостта на държавната политика и несигурността за бъдещето ще възпират вътрешното потребление и вносът, макар и да започне да се съживява през втората половина на годината, няма да достигне предишните си размери.

Преки чуждестранни инвестиции

По предварителни данни за периода януари-ноември 2010 г. в страната са влезли 894.7 млн. евро преки чуждестранни инвестиции. Тази сума представлява 2.55% от прогнозирания БВП и е едва 1/3 от стойността на привлечените средства година по-рано. Причината е в рязкото свиване на ликвидността в световен мащаб, спукването на балона с недвижимите имоти и съкращаването на обема на вътрешнофирменото кредитиране, довели до намаляване наполовина на привлечения дялов капитал, а направените значителни плащания по вътрешнофирмени кредити резултират в отрицателния обем на привлечения друг капитал. Обнадеждаващ е фактът, че над 1/5 от ПЧИ идва от реинвестирана печалба (преди една година този дял е само 7%), което означава, че част от функциониращите в страната чуждестранни дружества продължават да развиват и разширяват дейността си.

Засега няма сигнали, че притокът на ПЧИ ще започне скоро да се възстановява; няма индикации за предприемане на действия в областта на приватизацията и концесионирането, макар че това беше записано в антикризисните мерки на правителството; продължава свиването на вътрешното потребление и бъдещото му развитие е твърде несигурно; липсва ясна и добре формулирана икономическа политика, сигурност и предсказуемост поне в средносрочен план, както и стабилност на икономическата среда. Към неясната и непоследователна вътрешна среда се прибавят неустойчивото възстановяване на европейската икономика и затрудненият достъп до налични финансови средства.

В същото време обаче инвеститорите са наясно с големия потенциал на страната предвид необходимостта от догонване на европейските икономики - страната трябва да модернизира в най-скоро време редица области на икономиката, за което могат да се получат средства по европейските програми (енергийна ефективност, ВЕИ, административна реформа, здравеопазване). Възвращаемостта на инвестициите в страната продължава да е над средната за Европа и България се оценява като топдестинация на континента за аутсорсинг и сред първите 15 в световен мащаб. В условията на криза много чуждестранни инвеститори се насочват към оптимизиране на дейността си и засилване на пазарните си позиции, в т. ч. и чрез изнасяне на част от производствените си мощности в страни с ниски разходи за труд, а България още дълго ще остане такава. Засилен инвеститорски интерес се наблюдава сред производителите на софтуер, електроника, строителна и монтажна техника, компаниите от автомобилостроенето, инфраструктурното строителство и енергетиката. Необходими са само целенасочена държавна политика, стабилна бизнес среда, ясни правила и нормативна база, предсказуемост, прозрачност и сигурност.

Инфлация

Годишната инфлация за 2010 г. (декември 2010 г. спрямо декември 2009 г.) надхвърли 4% и по трите индекса: 4.5% по ИПЦ (0.6% за 2009 г.), 4.4% по ХИПЦ и 4.2% по малката потребителска кошница (при дефлация с 2.7% за 2009 г.). По-голямото нарастване на потребителските цени в хода на 2010 г. в сравнение с това за 2009 г. се дължи на 3 скока - през април, през юли и най-вече през септември (Фиг. 10). За скока през април причината е в повишаването на акцизите върху тютюневите изделия, които са с най-голямо поскъпване за 2010 г. (33.9%). Скокът през юли бе свързан с промените в цените на газа и се вижда най-добре в нарастването на цените в групи "Жилища (наеми, текущ ремонт и поддържане), вода, електроенергия, газ и други горива" и "Транспорт". За изминалата 2010 г. в първата група най-съществено са поскъпнали: газообразните горива (28.8%), топлоенергията (26.8%), течните горива (23.5%), а във втората - "горива и смазочни материали за ЛТС" (20.3%).

И в трите индекса с най-голямо нарастване и принос обаче е групата на хранителните стоки, чиято графика се движи с по-големи амплитуди, но има, общо взето, същата форма като графиката на общите индекси (Фиг. 10)*. Причините за нарастването на цените в тази група в края на лятото - началото на есента са свързани с нарастване на международните цени. За една годишна хранителните стоки са поскъпнали с 4% (по ИПЦ), сред тях се открояват групите "животински и растителни масла и мазнини" с 31.5%, "мляко, млечни продукти и яйца" с 6.3%, "зеленчуци" с 5.9% и "хляб и зърнени храни" с 5%.

С най-съществено поевтиняване от декември 2009 г. до декември 2010 г. са следните групи: автомобили (9.7%), услуги по настаняване (8.1%), телефони, телефакси и подобни апарати (8%), фотографска и кинематографска техника, оптични уреди и оборудване (7.5%), комплексни услуги за почивка и туристически пътувания (5.5%).

В края на декември бизнес наблюденията сигнализират за очаквания за нарастване на продажните цени през първото тримесечие на 2011 г. единствено сред промишлените предприемачи, в търговията на дребно преобладаващите очаквания са за запазване на равнището на цените, строителните предприемачи очакват известно намаление през следващите три месеца, а също и в сектора на услугите мениджърите продължават да предвиждат

* *Индексът на потребителските цени (ИПЦ) е официален измерител на инфлацията в България и отразява изменението на цените на потребителските стоки на българските домакинства. Хармонизираният индекс на потребителските цени (ХИПЦ) е сравнима мярка на инфлацията на страните от ЕС. Той е един от критериите за ценовата стабилност и за присъединяването на България към Еврозоната. В ХИПЦ освен българските участват и чуждестранните потребители на територията на страната. Индексът на цените за малката по състав кошница е измерител на изменението на цените на 100 социалнополезни и жизненонеобходими стоки и услуги с теглата на относителните дялове на паричните разходи на най-нискодоходните 20% домакинства.*

намаление на продажните цени през следващите три месеца (Фиг. 11). С треснати от есенното поскъпване на храните, потребителите през октомври са показали значително покачване, в сравнение с предходните 5 наблюдения, на инфлационните си очаквания за следващите дванадесет месеца.

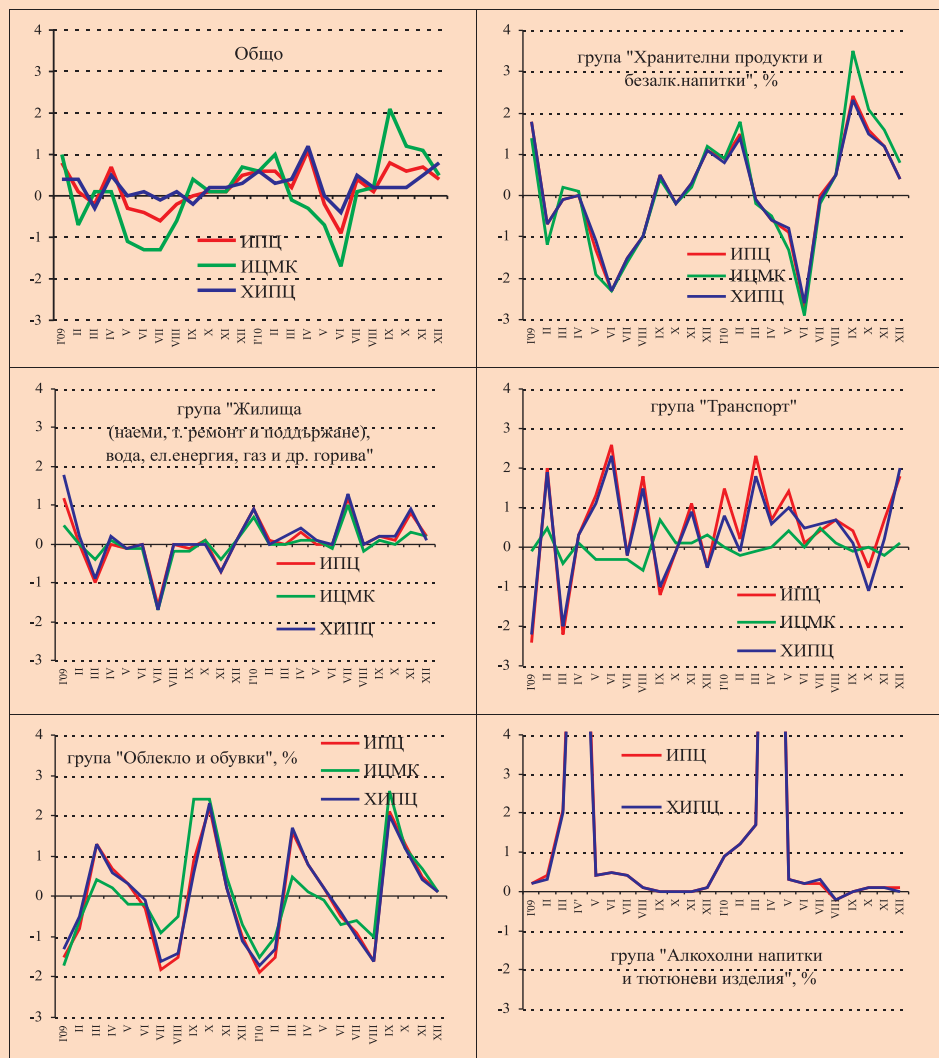
В хоризонт 2012 г. в Европа - според ноемврийската прогноза на ЕК - се очаква сравнително ниска инфлация на потребителските цени (както в ЕС, така и в Еврозоната). Очаква се средно 2% инфлация (по ХИПЦ) за 2010 г., като се предвижда тя да намалее до 1.75% през 2012 г. (в Еврозоната през периода 2011-2012 г. се очаква да бъде 1.75%). Сдържащо въздействие върху цените ще има остатъчният икономически застой заедно със сравнително умерения растеж на заплатите и разходите за труд на единица продукция - въпреки малко по-високите цени на суровините, увеличението на непрякото данъчно облагане и на административно регулираните цени в някои държави членки.

През 2011 г. динамиката на потребителските цени у нас ще е потисната от все още свитото и предпазливо крайно потребление. В посока нарастване ще въздействат обичайно промените на международните цени и на административно регулираните цени. Доколкото при тях няма очаквания за нови сериозни скокове, може като цяло да очакваме по-ниска инфлация за 2011 г. в порядъка на 3%.

Заетост и безработица

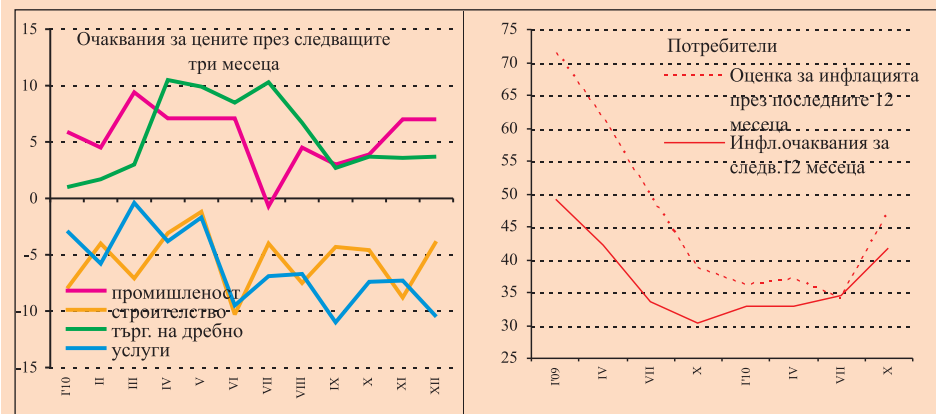
Забавянето в спада на заетостта продължава. През третото тримесечие броят на заетите (по националните сметки) е намалел с 5% на годишна база след спад с 6.5% за второто и 7.3% за първото тримесечие. Предварителните данни сочат, че през третото тримесечие на 2010 г. заетите лица в икономиката са 3663.3 хил., а общият брой отработени часове е 1478.9 млн.

Фигура 10. Потребителски цени, месечно изменение, %

Източник: НСИ

Фигура 11. Инфлационни очаквания, баланс, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения през декември и наблюдение на потребителите през октомври 2010 г.

В сравнение с година по-рано се наблюдава увеличение на относителния дял на заетите в аграрния сектор.

През 2010 г. тримесечните показатели за **безработицата** (по наблюдение на работната сила) са по-високи в сравнение с година по-рано, но повечето се подобряват, макар и твърде леко, в сравнение с първото тримесечие на годината, когато имаха, общо взето, най-неблагоприятни стойности. През третото тримесечие **общият коефициент на тримесечната безработица** намалю на 9.5% (от 10% за второто и максимума от 10.2% през първото тримесечие). Спадането на общия коефициент е свързано с *по-младите групи - до 54 г.*, същевременно безработицата в групата "55 и повече години" се задържа на 8.9% (при 7.9% за първото тримесечие и 5.4% година назад). Броят на безработните лица с продължителност на *безработицата, по-малка от една година*, през третото тримесечие е 170.6 хил. (с 25% повече спрямо година назад), но намалява значително спрямо второто и първото тримесечие, когато е бил съответно 193.9 хил. и 198.3 хил. Броят на *продължително безработните лица* (155.9 хил.) обаче продължава да нараства и на годишна база, и на тримесечна база.

За третото тримесечие броят на **обезкуражените лица** на възраст 15-64 навършени години се е увеличил леко до 219.5 в сравнение с 217.4 хил. за второто тримесечие, когато е имало спад с 4% спрямо първото тримесечие. В сравнение с броя им година по-рано нарастването се свива на 18% (от 27% за второто).

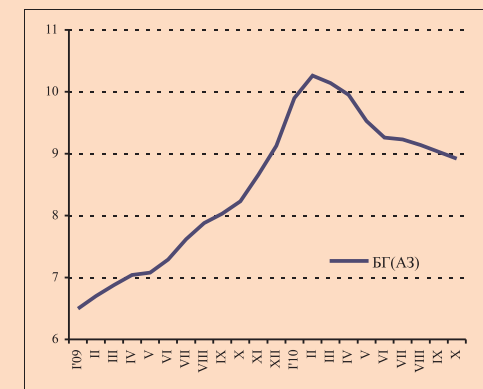
Последното тримесечие на 2010 г. може би ще е дъното в освобождаването от заетост в хода на годината. Може да се очаква, че в първите месеци на 2011 г. то ще бъде вече доста по-слабо, доколкото бизнес наблюденията от декември показват съвсем слаби очаквания за намаляване на персонала през следващите три месеца, т.е. първото тримесечие на 2011 г., в търговията на дребно и свиване на тези очаквания в останалите три сектора. В промишлеността тенденцията е още от началото на годината, в услугите обрат от увеличаване към намаляване на очакванията за освобождаване на заети е настъпил през ноември, а в строителството - през декември (Фиг. 12).

Най-висока месечна безработица беше регистрирана у нас през февруари м.г. - 10.26%. През октомври тя падна вече с около 2 пр. пункта до 8.92% (8.23% за октомври 2009 г.) (Фиг. 13).

Както се подчертава в *ноемврийската прогноза на ЕК*, процесите на трудовия пазар по принцип се забавят спрямо динамиката на БВП - с около половин година или повече. В тази връзка състоянието на трудовите пазари в ЕС като цяло е започнало да се стабилизира през втората половина на 2010 г., като в хоризонт 2011-2012 г. се очаква леко подобрене. Прави впечатление твърде слабата амплитуда на подобрение - ЕК очаква растеж на заетостта за 2011 г. с почти 0.5% и с около 0.75% за 2012 г. и намаляване на безработицата от около 9.5% до около 9% през 2012 г. Общото състояние обаче ще остане неблагоприятно - според ЕК - и то отразява прекратяването на мерките, взети в отговор на рецесията, и текущите структурни корекции - не на последно място тези в публичния сектор.

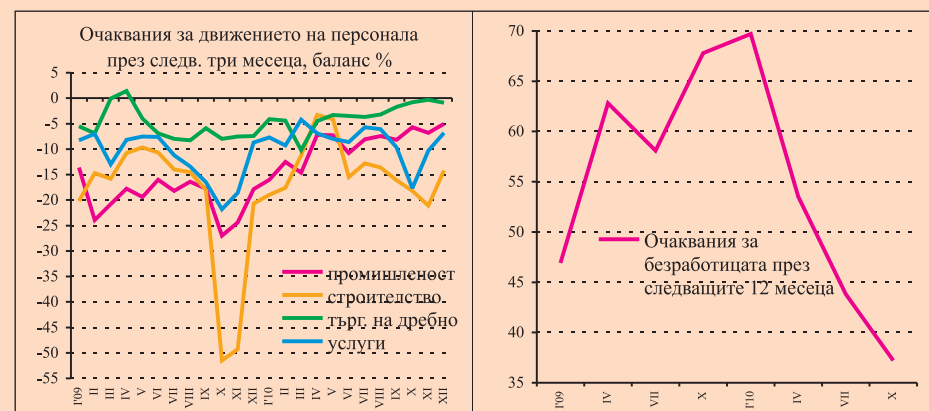
На този фон нямаме основания да очакваме скорошно и рязко подобряване на ситуацията на българския трудов пазар, като в краткосрочен план - предвид зимните месеци - успех би било тя да не се влоши повече. За 2011 г. очакваме да спре спадът в заетостта и да започне слабо повишение. Регистрираната безработица ще се задържи между 8.5 и 9%.

Фигура 13. Коефициент на регистрирана безработица, %

Източник: Агенция по заетостта (АЗ)

Фигура 12. Очаквания на бизнеса за движението на персонала и на потребителите за безработицата, баланс %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения през декември и наблюдение на потребителите през октомври 2010 г.

Политика към предприятията

През 2010 г. не настъпиха сериозни промени в условията за развитие на предприемачеството в страната.

Бизнес среда

Административни бариери пред бизнеса. България запазва 51-вото си място и в последната (2010 г.) класация на доклада *Doing Business 2011: "Прелом за предприемачите"*. Това е осмият доклад от поредицата годишни публикации на Международната финансова корпорация и Световната банка. Докладът измерва свободата за правене на бизнес в 183 икономически, като използва 9 индекса. България е постигнала напредък в две области: плащане на данъци - чрез намаляване дела на работодателите във вноските за социално осигуряване; стартиране на бизнес - чрез намаляване на задължителния минимален капитал от 5000 на 2 лева. Що се отнася до издаването на разрешителни за строеж обаче, България продължава сериозно да изостава.

В края на годината беше публикуван друг доклад на Световната банка, посветен на *доброто регулиране*. В него се посочва, че режимът на държавните такси създава особено голяма тежест за фирмите в България. Според доклада остарялата нормативна рамка, слабата институционална структура и отсъствието на правителствена политика при определянето на държавните такси водят до неконтролируем ръст на таксите. Те са нараснали с 60% за периода 2003-2008 г. Някои държавни такси са толкова високи, че вредят на конкуренцията. България трябва да съсредоточи усилията си върху намаляване на времето и разходите на фирмите, които са принудени да ги дават, за да изпълняват различни регулации. В Естония и Словакия например фирмите отделят по-малко от 7% от времето си за изпълнение на различни разпоредби. В България според бизнесмените фирмите губят 10.6% от времето си за справяне с различни регламенти. По силата на общински разпоредби често фирмите се изправят пред допълнителни изисквания и дублиране при подаване на документи; затруднени са от отсъствие на публични регистри и на възможности за електронно подаване на заявления, както и от високи местни данъци и такси. Намаляването на времето и разходите, необходими на фирмите за изпълнение на различни регулации, може да създаде условия за стимулиране на икономическия растеж в България.

Промени в Закона за търговския регистър. Подготвят се промени в Закона за търговския регистър, които са на етап второ четене в парламентарната правна комисия. Промените предвиждат свободният достъп до регистъра да се запази за всички документи, които подлежат на вписване и обявяване. Най-общо те се отнасят до управлението и капитала на компаниите

- устави, договори, съобщения за общи събрания и др. Същевременно се въвежда **регистриран достъп** до фирменото дело на търговеца, което може да съдържа заявления, декларации, протоколни решения. Мотивите са, че във фирмените дела се съдържат лични данни, които подлежат на защита - това може да е номер на личната карта, адрес, личен телефонен номер и др. Достъпът до фирмените дела ще става след молба до Агенцията по вписванията, която може да се подаде по електронен път за притежателите на електронен подпис и на място за всички останали.

Според експерти ограниченият (регистриран) достъп до фирмените дела на търговците увеличава разходите на инвеститорите, които искат да проверят своите контрагенти, и представлява опасност за сигурността на договорите, което противоречи на ангажиментите, поети от държавата преди повече от 10 години. Ограниченият достъп е и пречка пред разследващата журналистика и създава опасност за разследващите журналисти. Контролираният достъп е въведен по предложение на БСК, след като търговци са се оплаkali, че личните им данни са незащитени и те се чувстват застрашени. Като мотиви се изтъкват и злоупотребите с фирмени данни - кражби на фирми, прехвърляне на имоти и т.н.

Предвиждат се и такива промени в Закона за търговския регистър, които трябва да **защитят търговските марки и фирмените наименования**. В момента на стартиране на регистъра се е получило голямо натрупване на сходни фирмени имена. Добрата регистрация е защита срещу неформалната сива икономика. При липса на надежден регистър възможностите за злоупотреби с наименованията са големи. Очаква се до есента да бъдат отстранени пропуските при попълване на регистъра.

Инвестиционна политика. Практиката от последните години доказва, че голяма част от инвеститорите предпочитат да реализират проектите си на територията на готови **индустриални зони**. Това им спестява време и усилия за ангажиране с несвойствени дейности и улеснява работата им с администрацията. В подкрепа на тази теза са и плановите за увеличаване на инвестициите и разширяване на производството на редица компании, установили се в съществуващите зони, както и проявеният интерес от други инвеститори. Целенасочените усилия на правителството в привличането на нови инвестиции се реализират от Националната компания "Индустриални зони", чиято дейност е съсредоточена в развитието на пет проекта за индустриални зони с обща площ от близо 6 млн. кв.м. На първо място е изграждането на високотехнологичен парк в Божурище, където е предвидено съсредоточаването на компании, които да предоставят услуги в пет области - информационни технологии, роботика, нанотехнологии, разработване на нови материали за енергетиката, науки за живота. Очаква се голямата площ на зоната (около 2 млн. кв.м), изградената инфраструктура, възмож-

ността за газификация, близостта до София и до удобни пътни артерии да привлекат вниманието на инвеститорите. Засега обаче в зоната работят само няколко логистични бази и без една по-агресивна намеса на правителството за привличането на инвеститори в тези области набеязаните цели едва ли ще бъдат реализирани.

Другите зони, включени в плановете на Националната компания, са: Бургаската - изградена съвместно с общината, за производства от областта на леката промишленост и за складови бази; Варненската - на територията на общините Суворово и Ветрино; Плевенската - с площ от 2 млн. кв.м, и Карловската. Намеренията на компанията са да привлече в тези зони преди всичко експортно ориентирани фирми, които да се възползват от благоприятната бизнес среда в страната. Предстои да бъдат обявени за продажба съществуващите три индустриални парка в Русе, Видин и Свиленград.

Търговска политика. Изработени са нови правила на ЕС за *етикетиране на хранителните стоки*, според които етикетите трябва да съдържат информация за енергийната стойност на продуктите, основните хранителни компоненти и количествата мазнини, сол и захар. Новите правила влизат в сила от средата на 2011 г. и България трябва да приеме специална наредба за въвеждането им. Налага се и задължението да се посочва страната на произход за свинско, агнешко и птиче месо, като продължава обсъждането на възможността за прилагане на това изискване и към други продукти и съставки. Регламентът е задължителен и прилагането му ще стане едновременно във всички страни - членки на съюза. Очаква се Агенцията по храните, която трябва да бъде създадена през 2011 г., да поеме контрола върху изпълнението на регламента.

Продължава работата и по изготвянето на местните стандарти *БДС за мляко и млечни продукти*. Те се разработват на основата на отменените преди години стари стандарти, обогатени с нови физико-химични показатели като енергийна стойност, масленост, съдържание на млечен белтък. При киселите млека е задължително наличието на бактерията лактобацилус булгарикус и изискването за срок на годност до 20 дни, а при млечните продукти се определя минимален срок на зреене. Разписани са и правила за използването на козе мляко наред с кравето и овчето.

Развитие на женското предприемачество. През последните години в България все по-активно се развива женското предприемачество. През ноември 2010 г. в София беше проведен *вторият форум на жените предприемачи в България*, в който участваха представители на СЕЛЕНА - Асоциацията на жените предприемачи. Целта на форума е да срещне жените предприемачи от страната, да анализира възможностите за подобряване на техния достъп до нови пазари в резултат на присъединяването към Европейс-

кия съюз. Разисквани са въпроси, свързани със самостоятелната заетост на жените, начините за разкриване и инвестиране и потенциала им, мотивацията за новите предизвикателства на глобалната икономика. Необходими са специални програми за насърчаване на женското предприемачество.

Жените предприемачи в България са около 60 000, което е благоприятно, като се има предвид демографската структура. Българската жена предприемач е високообразована - 63% от бизнес дамите имат висше образование, което е над средния процент за Европа. В редица европейски страни женското предприемачество се насърчава на ниво община. Това трябва да стане практика и в България, защото допринася за развитието на регионите. В условията на криза жените се справят по-добре, те са по-гъвкави, по-оперативни, реагират по-бързо и намират нетрадиционни решения. Жените са и по-прецизни от мъжете предприемачи.

Според експертите има занаяти, които единствено жените могат да възродят - например килимарството. Нишите, в които жените могат да развият свой бизнес, са: селският туризъм, спа туризмът, модата, текстилът и образованието. Жените се справят добре и в сферата на услугите и търговията. В повечето случаи жените са и по-чувствителни към социалните проблеми и проблемите на служителите си. Експертите отчитат, че социалната група на жената домакиня постепенно изчезва, защото социално-икономическите фактори я принуждават да работи и да печели за семейството. За младите жени предприемачеството е добро решение, тъй като им осигурява гъвкаво работно време и възможност да се грижат по-добре за децата си. Като цяло през последните години се наблюдава все по-значително участие на жените в обществените, икономическите и политическите процеси. Жените са по-малко обременени от рутината на обществено-политическия живот, което им дава възможност да предлагат иновативни решения.

Кредитен рейтинг на страната. Кредитната агенция Standard & Poor's Ratings Services потвърди дългосрочния и краткосрочния рейтинг за кредити в чуждестранна и местна валута на България "BBB/A-3". Перспективата за дългосрочния кредитен рейтинг е стабилна. Оценката за трансфер и конвертируемост остава непроменена - "А". Рейтингът отчита благоприятното мнение на агенцията за фискалната политика, ниския брутен дълг на страната и перспективите ѝ за растеж в средносрочен план, особено ако са подкрепени от по-добро усвояване на средствата от ЕС. Стабилната перспектива балансира благоприятната фискална позиция и перспективите за икономически растеж на България с нейната външна уязвимост. През 2010-2011 г. слабото вътрешно търсене вероятно ще доведе до по-нататъшно намаляване на дефицита по текущата сметка, който ще бъде покрит от нетния приток на капитал и трансфери от ЕС. Като аргумент за оценката се посочва още, че правителството води правилна политика за справяне с

бюджетния дефицит и очакванията на рейтинговата агенция са той да бъде под 3% от БВП през 2011 г. В резултат на това очакванията са през 2011 г. държавният дълг да бъде под 20% от БВП.

Обществени поръчки

Промени в нормативната база. През октомври 2010 г. правителството утвърди промени в нормативни актове, свързани с възлагането на обществените поръчки. Това се наложи, тъй като през юни м.г. беше приет Закон за изменение и допълнение на Закона за обществените поръчки (ЗИДЗОП), с който бяха променени редица от действащите правила за възлагане на обществени поръчки.

В Правилника за прилагане на Закона за обществените поръчки се прецизират възможностите и начините за изпращане на *информация* за договорите, които попадат извън приложното поле на закона, когато тяхната стойност е равна или по-висока от европейските прагове, определени с регламента по чл. 45а, ал. 1 ЗОП. Направена е промяна в чл. 2б, ал. 1, т. 1 от правилника, с която се допуска удължаване на предвидените и обявени срокове, свързани с провеждане на процедурата. Това са сроковете за получаване на документация за участие, за получаване на оферти или заявления за участие, датите на отваряне на офертите или заявленията, сроковете на валидност на офертите и за изпълнение на поръчката. Изменението е съобразено с новия ред за обжалване по ЗОП и възможността да се спре процедурата - автоматично или по искане на жалбоподателя. Променен е и срокът за изпращане на информация до Агенцията за обществени поръчки за изпълнен или прекратен договор за обществена поръчка за публикуване в Регистъра на обществените поръчки. С новия срок се цели облекчаване на административната тежест за възложителите. С чл. 6, ал. 6 от правилника се прецизират *начините* за изпращане на необходимата информация от страна на възложителите до АОП в случаите, когато открият нова процедура, аналогична на тази, която е била предмет на наблюдение от страна на ЕК.

В Наредбата за възлагане на малка обществена поръчка се променят разпоредбите, които кореспондират със съответните законови разпоредби. С чл. 6а от наредбата се дава *възможност на възложителите да поставят определени екологични критерии*, когато възлагат поръчки за доставка на пътни превозни средства. За разлика от закона, при поръчки по наредбата тези изисквания не са задължителни. Тяхното прилагане е предоставено на възложителите. Прецизирани са и разпоредбите, които се отнасят до подизпълнителите. За да се избегне ненужното утежняване на тяхното положение, условията, които възложителите поставят към тях, следва да са съобразени с вида и дела на участието им. Въведена е възможност за комплектуване на документите в офертата в *три отделни плика*, като целта е да

бъдат намалени случаите на отстраняване на участници само на формални основания. Променен е срокът за сключване на договор за малка обществена поръчка. Въведени са и *основания за недействителност* на договорите. Те са аналогични на тези, предвидени с последните изменения в закона, и съответно съобразени с възможните случаи при прилагане на процедурите по наредбата.

През настоящата година предстоят нови съществени промени в ЗОП. В началото на януари 2011 г. в Министерския съвет се проведе първото обществено обсъждане на предварителната **концепция за промени в Закона за обществените поръчки**. По време на срещата е подчертано, че "правителството е готово да обърне внимание на всяко добро, разумно, съответстващо на европейското законодателство предложение, независимо на кой етап при подготовката на закона бъде направено".

Концепцията на работната група предвижда:

- Подобриване *структурата на законодателството* чрез намаляване броя на подзаконовите нормативни актове и обединяване на всички процедури за възлагане на обществени поръчки в един закон.

- Опростяване и облекчаване на *правилата за възлагане* на обществени поръчки, както и прецизиране на текстовете на част от правните норми, които позволяват различно тълкуване и с това затрудняват процедурите и създават предпоставки за злоупотреби и забавяне.

- Промени, свързани с подобряване *реда за обжалване*, създаване на възможност за осъществяване на системен контрол, разширяване на обхвата на нарушенията, които подлежат на санкциониране и др.

Бизнесът и неправителственият сектор са изразили подкрепа за голяма част от предлаганите промени. Най-сериозно възражение е срещнало предложението да се възлагат поръчки на държавни и общински фирми **без търг** (т.нар. ин хаус възлагане). Това означава, че обявена процедура ще може да се печели без търг и конкурс, ако изпълнител е 100% държавна или общинска фирма, собственост на възложителя. Според участниците в обсъждането тази идея противоречи на всички правила и норми за конкуренция на пазара.

Представителите на бизнеса и неправителствения сектор са направили и редица предложения за промени, които да залегнат в концепцията, в т. ч. :

- Засилване на *превантивния контрол* на процедурите от Агенцията по обществени поръчки, както и повишаване на конкуренцията при провеждането на конкурси по закона, като се върне старото изискване за провеждането на конкурс да има поне три валидни оферти (КРИБ).

- По-широко участие на *външни организации в комисиите за оценка* на проектни предложения, както и включването на повече данни за фирмите и параметрите на поръчката в Регистъра по обществени поръчки (БТПП, БСК).

- В закона да се регламентира поддържането на "черни списъци" за неизрядните фирми (БТПП).

- Включване на правила за привличането на *независим наблюдател* при обявяване на процедура по ЗОП (Асоциация "Прозрачност без граници").

- Гарантиране на по-добри възможности за участие на организациите на *хората с увреждания* (Национален съюз на трудовопроизводителните кооперации).

- *Прецизиране на някои текстове* в закона, като например понятията "разделяне на поръчка" и "дискриминация", както и третирането на професионалните "жалвачи" на обществени поръчки (Национално сдружение на общините в Република България).

Предвижда се на базата на одобрената от правителството концепция за промени в нормативната уредба за обществените поръчки да бъде разработен проектозакон, който до края на месец май да бъде внесен в Народното събрание.

Възложени обществени поръчки през 2010 г. По предварителни данни на Агенцията за обществени поръчки за периода януари - декември 2010 г. по ЗОП и Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки са сключени общо 15 722 договора в левова равностойност за малко над 4 млрд. лева (без ДДС). За сравнение през 2009 г. според актуализирани данни на АОП са възложени 15 457 поръчки за над 10.32 млрд. лева. С други думи, през миналата година обемът на разпределените средства чрез системата на обществени поръчки е около 2.6 пъти по-малък. Според обекта на поръчката преобладават сключените договори за доставка, чийто дял достига 48.36%. Следват поръчките за строителство - 31.12%, и тези за услуги - 20.51%. Незначителен е дялът на конкурсите за проект.

Борба с корупцията

Социологически проучвания. Според резултатите от различни международни и вътрешни проучвания и през 2010 г., въпреки полаганите усилия, нивото на разпространение на корупцията в България остава с високи стойности.

През октомври и декември 2010 г. Асоциация "Прозрачност без граници" представи резултатите от две изследвания за разпространението на корупцията на международната неправителствена организация Transparency International: *Индекс за възприемане на корупцията за 2010 г.* и *Световен корупционен барометър - 2010.*

Индексът за възприемане на корупцията измерва нивото на политическа и административна корупция в изследваната страна според това как го възприемат представителите на бизнеса, анализатори от целия свят, в т.ч. и експерти от съответната държава. Стойността му е в границите от 10

(показател за ниско ниво на корупция) до 0 (показател за високо ниво на корупция). Общият извод на изследователите е, че "въпреки заделянето на големи суми за решаването на най-належащите световни проблеми (от нестабилността на финансовите пазари до глобалните климатични промени и бедността) корупцията остава пречка за постигането на така необходимия икономически прогрес и възстановяването на световната икономика". Дания, Нова Зеландия, Сингапур, Финландия, Швеция с показатели между 9.3 и 9.2 са в челото на класацията, включваща 178 страни. Индексът на България е със стойност 3.6, което е с две десети по-ниско (3.8) в сравнение с 2009 г. и ни отрежда 73-то място. От страните - членки на ЕС, зад нас е само Гърция - с показател 3.5 и съответно 78-о място. Средната стойност на индекса за страните от ЕС е 6.3. Откакто участва в класацията от 1998 г., България не е постигала индекс 5, който се смята за средно ниво в класацията. Според експертите най-сериозно влияние за нашето класиране оказват проблемите при обществените поръчки, лобизмът, конфликтът на интереси и липсата на присъди за корупция по високите етажи на властта.

Световен корупционен барометър представлява изследване на общественото мнение за корупцията и подкупите, чието седмо издание през 2010 г. обхваща 86 страни и 91 500 респонденти. За първи път той включва и оценка за готовността на гражданите да вземат по-активно участие в противодействието на корупцията, като измерва готовността им да подадат сигнал, да окажат подкрепа на свои близки или да се включат в антикорупционни инициативи. Стойностите на барометъра варират от 1 (показател за сектори и институции без корупция) до 5 (показател за изключително корумпирани сектори и институции). Изследването показва, че в световен мащаб политическите партии са институциите, които са най-засегнати от корупцията (стойността на този показател е 4.2), следват с общ индекс 3.7 публичната администрация, законодателната институция и полицията. В класацията на следващо място е бизнес секторът с индекс от 3.4.

Данните за България показват, че отново, както и при последните три изследвания, индексът на корупция в съдебната система е най-висок, като през 2010 г. неговата стойност е 4.3. Следват политическите партии (стойност на индекса 4.1), парламентът и публичната администрация (с индекс от 3.9), полицията (3.8), бизнес/частен сектор (3.7) и др. Едва 23% от анкетираните считат, че равнището на корупция в обществения живот е намаляло. Същевременно България е в групата на страните, в които плащането на подкуп е в границите между 6% и 20%, наред с Франция, Китай, Чешката република, Гърция, Италия, Латвия, Полша и др.

Дялът на хората, които подкрепят антикорупционните усилия на правителството, достига 42%. В същото време данните за нивата на плащан под-

куп от гражданите по отношение на важни държавни служби и сектори като полиция (15.4%), митници (10.7%) и съдебна система (10.4%) са значително по-високи от практиките в останалите страни - членки на ЕС. Регистрираните нива на гражданска активност за противодействие на корупцията остават в значителна степен по-ниски от средните за останалите държави от ЕС.

През декември 2010 г. бяха представени резултатите *от шестото поред годишно анкетно проучване на БСК*. По отношение нивото на корупция в страната оценката на бизнеса е по-скоро негативна. За 46% от бизнесмените корупцията е запазила равнището си от предходната година. Според 18% от анкетиранияте корупцията се е увеличила, а 10% считат, че корупцията е намалела през 2010 г., докато през 2009 г. този процент е бил едва 3. Между 26 и 32% от анкетиранияте се затрудняват да дадат отговор. Областите, където най-често се наблюдават случаи на корупция, според представителите на бизнеса са: обществените поръчки и еврофондовете (66%), съдебната система (52%), здравеопазването (43%), лицензионните, разрешителните и регистрационните режими (34%) и митническото обслужване (25%).

Закон за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси. В края на ноември 2010 г. парламентът прие на второ четене Закон за изменение и допълнение на Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси, чието наименование беше изменено на Закон за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси. По-важните промени предвиждат: създаване на **комисия за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси** като юридическо лице, постоянно действащ орган. Комисията се състои от петима членове, от които Народното събрание избира трима, в т.ч. председател, президентът назначава един и един се избира с решение на Министерския съвет. Комисията води и поддържа: регистър на получените сигнали за конфликт на интереси и на издадените решения за установяване на конфликт на интереси, както и регистър на съответните актове за административни нарушения и издадените наказателни постановления. Установяване на конфликт на интереси се извършва по сигнал, подаден до комисията, по решение на комисията или по искане на лице, заемашо публична длъжност. Предвижда се в едномесечен срок от влизане в сила на решението за установяване на конфликт на интереси и пр. Лице, което е освободено от публична длъжност въз основа на влязъл в сила акт, с който е установен конфликт на интереси, няма право в продължение на една година от освобождаването да заема публична длъжност.

През ноември 2010 г. правителството прие **устройствен правилник на Центъра за превенция и противодействие на корупцията и организира-**

ната престъпност към Министерския съвет (БОРКОР). Концепцията за изграждането му беше утвърдена от кабинета през юли м.г. като една от мерките в изпълнение на показателите за напредък в областта на съдебната реформа, борбата с корупцията и организираната престъпност. Задачите на центъра са свързани с анализ, планиране и разработване на мерки и комплексни решения за предотвратяване на възможността за създаване на корупционни практики и противодействие на корупцията като цяло. Центърът ще подпомага държавните органи и органите на местно самоуправление при разработването на политики за превенция на тези явления и за подобряване на взаимодействието и координацията между държавните органи, гражданското общество, медиите и бизнеса. Той ще прилага комплексния модел за противодействие на корупцията и организираната престъпност чрез утвърдените германски стандарти и експертни концепции. Дейността на новата структура ще се ръководи от консултативен съвет, състоящ се от представители на законодателната, изпълнителната и съдебната власт и директора на центъра. Председател на съвета е вицепремиерът и министър на вътрешните работи. Предвижда се в центъра да работят 155 служители, от които 40 ще бъдат постоянно назначени, а останалите 115 - временно преместени от други администрации.

Приватизация и концесии

Приватизация. Заявените намерения на правителството за кризисна приватизация и попълване на държавния бюджет през 2010 г. не получиха реални резултати. Годината ще бъде запомнена с "нулева" приватизация, което се случва за първи път от изминалите 18 години - периода от началото на приватизационния процес в България. Годишната приватизационна програма за 2010 г. предвиждаше продажбата на 10 мажоритарни пакета и на 40 миноритарни пакета от акции/дялове на търговски дружества с държавно участие. В пакета от антикризисни мерки на правителството бяха включени и приходи от приватизация в размер на 250 млн. лв.

Отсъствието на приватизационни сделки не намали активността на правителството по отношение на *разпоредането с държавни активи*. През 2010 г. правителството даде съгласието си министрите да прехвърлят пакетите от акции на търговски дружества с под 50% държавно участие в капитала, в които упражняват правата на собственост на държавата, чрез внасяне на непарични вноски в капитала на "Държавна консолидационна компания" ЕАД (ДКК). ДКК беше създадена в изпълнение на одобрените от правителството мерки за подкрепа на заетостта, домакинствата, бизнеса и фискалната позиция. Продажбата на акциите трябва бъде осъществявана от Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол в съответ-

вие с чл. 4, ал. 2 от ЗПСК, а паричните постъпления ще бъдат превеждани по сметка на ДКК.

През декември 2010 г. правителството измени РМС 117/2003 г. за приемане на *списък на търговски дружества с държавно участие в капитала, при приватизацията на които се допуска плащане с непарични платежни средства*. С актуализацията на списъка от него се изваждат 13 дружества поради ликвидация, заличаване от търговския регистър или нецелесъобразност от плащане на държавното участие с непарични платежни средства. Освен това се увеличава размерът на държавното участие за продажба с непарични платежни средства от капитала на "НИТИ" ЕАД, София. За гореизброените дружествата няма приети решения за определяне на метод за продажба.

Правителството предприе промени и в т.нар. *забранителен списък* от дружества. Не се потвърдиха очакванията за изваждане от списъка на дружества, които не са с национално значение и биха могли да се предложат за приватизация. Към 01.01.2011 г. Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол (АПСК) разполага с ресурс от 22 дружества с мажоритарно държавно участие и 126 търговски дружества с миноритарно държавно участие в капитала. В т.нар. *забранителен списък* фигурират още 173 дружества.

В *плана за работа на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол* през 2011 г. са предложени за приватизация 10 дружества с мажоритарно държавно участие и 30 миноритарни пакета от акции/дялове на търговски дружества. Очакваните приходи от приватизационни продажби са в размер на 250 млн. лв. От тях 248 млн. лв. са паричните приходи, а в непарични платежни средства - 1.5 млн. лв. Планираните парични постъпления от следприватизационен контрол през 2011 г. са в размер на 6 млн. лв. Разходите за обслужване на приватизационния процес са в размер на 6.9 млн. лв.

Прогнозите на АПСК за приватизационни продажби през 2011 г. са за следните дружества с държавно участие:

- "Булгартабак холдинг" АД - 79.83 на сто;
- "ВМЗ" ЕАД, Сопот - 100 на сто;
- "ЕРП - Варна" АД, преобразувано в "Е.ОН България продажби" АД - 33 на сто;
- "ЕРП - Г. Оряховица" АД, преобразувано в "Е.ОН България мрежи" АД - 33 на сто;
- "ЕРП - Пловдив" АД, преобразувано в "ЕВН България Електроразпределение" АД - 33 на сто;
- "ЕРП - Ст. Загора" АД, преобразувано в "ЕВН България Електроснабдяване" АД - 33 на сто;

- "Промишлено строителство холдинг" ЕАД - 100 на сто;
- "Свободна зона - Свиленград" ЕАД - 100 на сто;
- "Стандарт - Принт" ЕООД - 100 на сто;
- "Център за външноикономическа подготовка на кадри" ЕООД - 100 на сто.

Приоритетни приватизационни процедури през 2011 г.:

- Очаква се завършването на приватизационната процедура за продажба на държавното участие в "Булгартабак холдинг" АД. Надзорният съвет на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол вече одобри договора за възлагане на дейности по подготовката за извършване на приватизацията на "Булгартабак холдинг" АД, София, със "Ситигруп Глобал Маркетс Лимитид". Информационният меморандум, приватизационната оценка и правният анализ на "Булгартабак холдинг" АД вече са предадени на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол. Предстои да бъдат одобрени, както и да бъде избран методът на продажба. Поради заявения инвеститорски интерес очакванията за продажба на дружеството през 2011 г. са реалистични.

- "ВМЗ" ЕАД, гр. Сопот, е включен в списъка на дружествата, които са от значение за националната сигурност на Република България. Приватизационната процедура се предхожда от одобряване на Стратегия за приватизация на дружеството от Народното събрание. Предстои да бъде внесен в Министерския съвет актуализиран вариант на тази стратегия, както и нейното обсъждане в парламента.

- Миноритарните пакети (до 33%), собственост на държавата в капитала на електроразпределителните дружества - "Е.ОН България продажби" АД, Варна, и "Е.ОН България мрежи" АД, Горна Оряховица, ще бъдат предложени за продажба. Предстои провеждане на процедура за избор на инвестиционен посредник, изготвяне на анализ на правното състояние, приватизационна оценка и информационен меморандум.

Концесии. Амбициозната програма на правителството за привличане на инвестиции в транспортния сектор чрез отдаване на концесии на обекти от пристанищната, летищната и железопътната инфраструктура не получи развитие.

Основната цел на представения от Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията за публично обсъждане проект на **Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на Република България чрез механизмите на концесията** - да привлече частни инвестиции в изграждането и експлоатацията на обекти от транспортната инфраструктура - пристанища, летища и жп гари, все още не е постигната. Не са използвани възможностите за привличане на инвестиции в транспортния сектор, с които да се осигури, от една страна, изг-

раждането и поддържането в интерес на обществото и бизнеса на съвременна транспортна система, а от друга - да се намалят бюджетните разходи в условията на икономическа криза.

Обектите, които трябваше да бъдат подготвени и отдадени на концесия в пристанищната инфраструктура, включваха части от пристанищата във Варна, Бургас, Лом и Видин. За концесиониране се предвиждаха и летищата в Русе, Горна Оряховица, Стара Загора, Пловдив, както и карго терминалите в София и Пловдив. Няма развитие и за набелязаните за концесиониране обекти от жп структурата - Централната жп гара в София, гара Подуяне, жп гарите в Пловдив и Варна.

Създаденият **Концесионен регистър** в структурата на Министерския съвет не изпълнява пълноценно функциите си. В базата данни, която е публично достъпна, липсва пълна информация за процеса на концесиониране. По данни на регистъра за 2010 г. са открити 67 процедури за предоставяне на концесии. Сключените концесионни договори са 24, от тях 1 бр. за държавна концесия и 23 бр. за общински концесии. Прекратени са 10 процедури за общински концесии. Стойността на договорените инвестиции е в размер на 2.2 млн. лв., които са изцяло за общински концесии. Концесиите се разпределят по групи, както следва:

- концесии за строителство - 1 бр.;
- концесии за услуги - 23 бр., от тях 22 бр. общински и 1 бр. държавни;
- концесии за добив - не са отразени в регистъра.

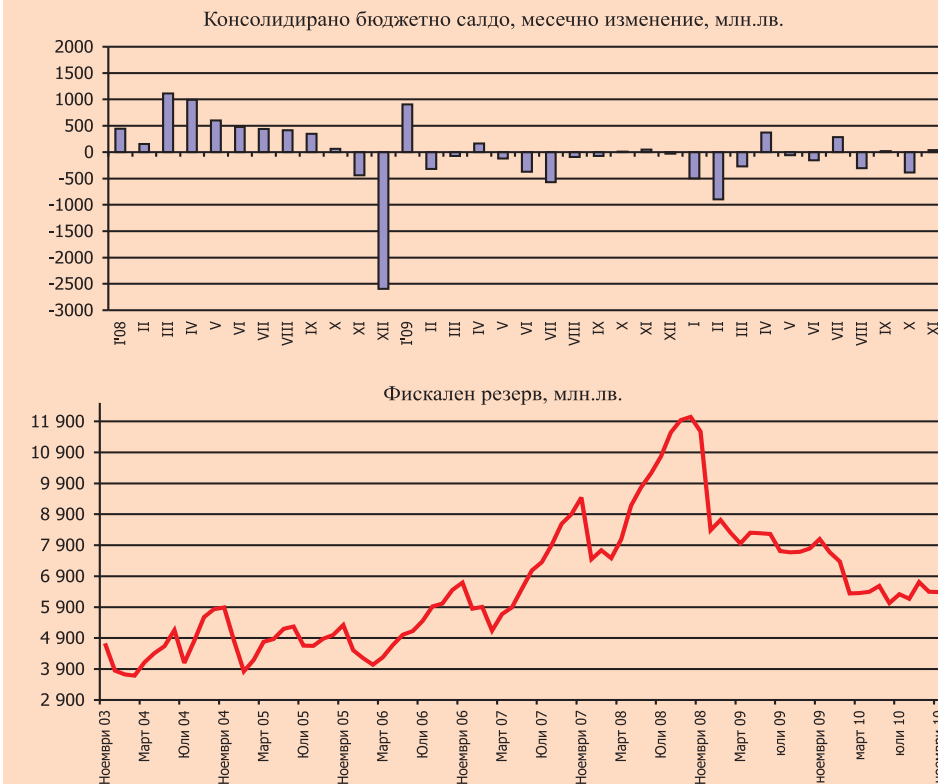
Основна слабост на държавните органи, отговорни за процесите на концесиониране, остава предоставянето на информация. Министерствата концеденти предоставят информация на МФ на всеки три месеца, но тя липсва в техните интернет страници.

Публични финанси

2010 г. беше белязана с бюджетни дефицити, като само в четири месеца имаше превишения на приходите над разходите. Към края на ноември натрупаният бюджетен дефицит от началото на годината възлиза на 1.86 млрд. лв. - увеличение от 1.3 млрд. лв. в сравнение със същия период на предходната година. В края на 2010 г. дефицитът по европейските средства от първите девет месеца се превръща в превишение в размер на 101 млн. лв. Консолидираните приходи за 11-те месеца на 2010 г. са 21.3 млрд. лв., от които 1.2 млрд. лв. са по европейски средства. Общите разходи са 23.2 млрд. лв., от които разходите без вноската в бюджета на ЕС (614.7 млн. лв.) са 22.6 млрд. лв. (фигура 14).

През 11-те месеца на 2010 г. консолидираните приходи изостават на годишна база с близо 5%, докато разходите се увеличават с 1.4%. Натрупаният спад при основните групи приходи - ДДС и акцизи, е съ-

Фигура 14. Държавен бюджет

Източник: МФ

ответно 3.4% и 8.6%, в сравнение със същия период на предходната година, когато постъпленията от ДДС бележат спад от 20%, а тези от акцизи - 4.4%. И двата приходоизточника се представят по-добре през втората половина на годината в сравнение със същия период на 2009 г. Постъпленията от ДДС от внос остават високи, но делът им в общите приходи намалява леко - с 2 п.п., което може да се дължи на инфлацията в страната или на леко възстановяване на вътрешните продажби. Възстановеният ДДС от внос към ноември е със 140 млн. лв. над нивото си от предходната година и това е най-ниската стойност за 2010 г. Постъпленията от акцизи в периода август-октомври надминават нивата си от предходната година, но през ноември отново

се свиват (Фигура 15).

Продължава забавянето на темпа на спад на годишна база при натрупаните приходи от корпоративни данъци и към ноември той вече е 25%, но остава висок в сравнение със същия период на миналата година, когато те се свиват с 21.5%. За 11-те месеца на 2010 г. постъпленията от данъци върху доходите на физически лица бележат спад от 1.4%, докато за същия период на предходната година те имат ръст от 5.2%.

При четирите основни групи разходи - заплати и възнаграждения, текуща издръжка, капиталови, социални разходи и стипендии - измененията на годишна база за 11-те месеца на 2010 г. варират между -18.7% и 10%. Тенденцията за свиване на текущите разходи от второто и началото на третото тримесечие беше обърната и натрупаният им спад към ноември е 3.4% - почти същият, който отбелязват и през 2009 г. - 3.5%. Капиталовите разхо-

ди през октомври и ноември надминават нивата си от предходната година и кумулативно за 11-те месеца се свиват с 18.7% в сравнение с ръст от 14% за същия период на предходната година. Социалните разходи и стипендии растат през октомври и ноември със сравнително високи темпове и натрупаните харчове нарастват с 10% на годишна база към ноември, докато за 11-те месеца на 2009 г. се увеличават с над 19%. При разходите за заплати се наблюдава забавяне на ръста на годишна база и към ноември той е 0.3% в сравнение с 10.5% за същия период на 2009 година.

При трансферите към общините се наблюдава спад от 14% в сравнение с ръст от 4% през 2009 г., а трансферите към държавното обществено осигуряване нарастват с 49% в сравнение с 33.5% година по-рано.

Фискалният резерв към ноември възлиза на 6.39 млрд. лв., което е спад в сравнение с ноември 2009 г. в размер над 21%.

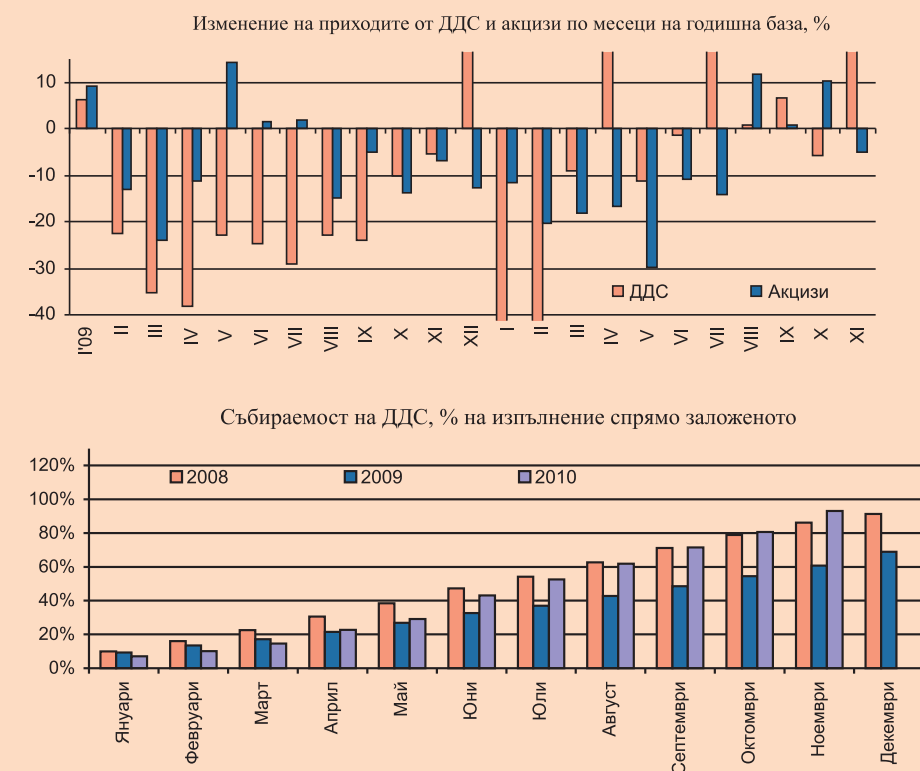
Брутният държавен дълг към ноември представлява 14.4% от прогнозния БВП за годината, а като абсолютна стойност се покачва и достига малко под 5.3 млрд. лв. Ръстът се дължи на по-високия вътрешен дълг, който е 5.4% от БВП, докато външните задължения са 9% от БВП - близо до нивата си от март 2010 година.

Според предварителни данни на Министерството на финансите бюджетният дефицит за 2010 г. ще бъде около 2.8 млрд. лв., или 3.9% от очаквания БВП за годината. Това означава, че дефицитът през декември ще бъде близо 1 млрд. лв. - най-високата стойност през годината, на фона на превишение през декември 2009 г. от 47 млн. лв. На какво се дължи огромният скок на дефицита през месеца и как се отразява на фискалния резерв, ще стане ясно след публикуване на данните за изпълнението на бюджета в края на януари 2011 г. Увеличаването на правителствените разходи в края на 2010 г. ще има положителен ефект върху постъпленията от косвени данъци в началото на 2011 г., което ще осигури известен комфорт на кабинета. Като се има предвид, че вътрешни и външни анализатори определиха официално очаквания ръст на БВП през 2011 г. за нереалистичен, а оттам и приходите - за надценени, подобен ход изглежда вероятен.

Приемането на Закона за държавния бюджет за 2011 г. премина без особени промени, с изключение на увеличението на осигуровките за фонд "Пенсии", но това няма да доведе до подобряване на бюджетното салдо за годината, тъй като консолидираните разходи бяха увеличени с размера на очакваните допълнителни приходи от това. Все още няма яснота за съдбата на резерва на НЗОК, който към момента се държи на депозит в БНБ и който към края на 2010 г. трябва да е в размер на 1.5 млрд. лв.

Данъчна политика. От началото на 2011 г. влиза в сила понижение от 10% на 5% на налога върху доходите от лихви, авторски и лицензионни възнаграждения, платени от местни юридически лица на юридически лица

Фигура 15. Приходи от ДДС и акцизи

Източник: МФ, Собствени изчисления

от ЕС, когато двете са свързани лица, което е съгласно Договора за присъединяване на България към ЕС. Въвежда се данък от 10% върху доходите от услуги и права с източник България за чуждестранни юридически лица в офшорни зони. Променя се и облагането на застрахователните компании, които освен корпоративен данък от 10% ще плащат и 2% налог върху застрахователните премии от 1 януари 2011 г. Осигуровките за фонд "Пенсии" се увеличават с 1.8 п. п., което продължава да се разделя между работодателя и работник 60:40.

Съгласно поети ангажименти към ЕС за достигане на минималните акцизни ставки на общността, от 1 януари се увеличава налогът върху безоловния бензин с 3.7%, а при смесите на безоловен бензин със съдържание на биоетанол и биодизел от 4 до 5 обемни процента - съответно с 3.6% и 2.4%. Ставките за газьол и керосин трябва да бъдат достигнати през 2013 г., но от 2011 г. акцизите се увеличават съответно с по 2.5%. Акцизът върху тютюна за пушене ще се увеличи с 52% и не е свързан с изисквания от ЕС.

Въвеждането на допълнителен налог върху застрахователните премии е косвен данък и ще бъде прехвърлен на потребителите на тези услуги чрез по-високи цени на полиците, което ще ограничи тяхното търсене. Въвеждането на косвено данъчно облагане на застрахователните компании е предвидено в Директива 2009/138/ЕС, която трябва да се въведе най-късно през 2012 г. Предсрочното ѝ въвеждане в условията на криза изглежда по-скоро като опит за събиране на повече приходи от дружествата. Същото се отнася и за предсрочното увеличение на акцизите на газьола и керосина, където може да се търси възможност за отлагане. Увеличаването на осигурителната тежест ще има негативен ефект върху реалния сектор и ще подкопае все още нестабилните признаци за възстановяване на икономиката. Ефектите от това ще бъдат свиване на нетния доход на работещите домакинства, по-бавно възстановяване на вътрешното търсене, което заедно с по-високите разходи за труд на бизнеса ще свие печалбите му. По-лошото финансово представяне на частния сектор и бавно възстановяващото се вътрешно кредитиране ще ограничат възстановяването на частните инвестиции, а оттам и разкриването на нови работни места. Цялостният ефект ще бъде по-бавно излизане от кризата и преминаване на част от икономиката към сивия сектор, независимо от много доброто представяне на износа на страната.

Социална и здравна политика

Изминалата 2010 г. беше време на активни усилия и дискусии за придвижване напред на реформите в социалното осигуряване и здравеопазването. Проявленията на икономическата криза изостриха проблемите в тези две области и направиха необходимостта от реформи още по-наложителна. Ос-

вен това управляващите са много по-добре ориентирани в ситуацията в сравнение с началото на мандата и натрупаха опит и експертиза за подготовка и провеждане на належащи, но болезнени промени.

Основните усилия за реформи в *пенсионното осигуряване* бяха част от бюджетната процедура за 2011 г. и съсредоточени в последните месеци на 2010 г. Приетите промени в Кодекса за социално осигуряване са значителен успех и предпоставка за дългоосрочна финансова стабилност на пенсионната система. Заедно с това те бяха плод на множество компромиси и само времето ще покаже дали очакванията ще се оправдаят.

Основната промяна се свързва с *отпадането на "точковата система"*, която допускаше комбинирането на осигурителен стаж и възраст като условия за достъп до пенсионноосигурителната система. От 2011 г. това вече няма да е възможно и мъжете ще се пенсионират само ако имат навършени 63 години и 37 години осигурителен стаж, а жените - възраст 60 години и 34 години осигурителен стаж. На практика тази промяна е доста рязка, не е предвиден преходен период за граничните случаи и за хората, на които не им достига стаж, остава единствено възможността да се платят социалноосигурителни вноски за недостигащото време. Отпадна и възможността за разсрочено купуване на стаж. Като цяло, касае се за обществено приемлив вариант на затрудняване на достъпа до системата. Разходите на социалните фондове ще се намаляват и чрез по-строги изисквания за болничните, обезщетенията за безработица и за майчинство.

Успоредно с това, прието беше през 2011 г. *вноската за пенсионно осигуряване да се увеличи с 1.8 пункта*, като така също се цели съкращаване на дефицита на Националния осигурителен институт. Общата осигурителна тежест ще бъде 17.8%, като работодателите ще отчисляват 9.9%, а личната пенсионна вноска става 7.9%.

След дълги дискусии в крайна сметка се реши *средствата на осигурените лица от първа и втора категория труд*, на които предстои пенсиониране до 2014 г., да се прехвърлят от професионалните пенсионни фондове в НОИ, откъдето ще им бъдат изплатени пенсиите с доплащане от НОИ.

По-дългосрочните и сериозни реформи включват решението за *увеличаване на осигурителния стаж и пенсионната възраст*. От 1 януари 2012 г. задължителният за пенсия стаж започва да се увеличава с по четири месеца всяка година, като той следва да достигне 40 години за мъжете и 37 години за жените, което е разлика от три години в сравнение със сегашното положение. Решено бе също така от 1 януари 2021 г. пенсионната възраст да се увеличава с по шест месеца всяка година, докато се стигне до 65 години за мъжете и 63 за жените. Предвидено е и увеличение на вноската за задължително допълнително осигуряване от 5 на 7%, без да е ясно обаче дали увеличението ще е за сметка на вноската в общественото осигуряване,

или ще се увеличи общата осигурителна тежест. С тези реформи се цели до края на 2016 г. дефицитът във фонд "Пенсии" да се ликвидира, а след 2012 г. пенсията от първия и втория стълб да замества 65% от дохода преди пенсиониране.

Постигането на тези цели ще изисква от всички управляващи през следващите години политическа воля и последователни усилия за спазване на поетите ангажименти.

Здравната реформа през 2010 г. беше широко дискутирана от много и най-различни участници, без обаче да се придвижи съществено напред. Усилията са главно от страна на ръководния екип на Министерството на здравеопазването, НЗОК, съсловните и пациентските организации, като по-малко се касае за законодателни промени. Представа за това какво се предвижда дава приетата през декември 2010 г. от Министерския съвет "*Концепция за по-добро здравеопазване*", подготвена от Министерството на здравеопазването. С този стратегически документ се цели подобряване на общественото здраве, преустановяване на задълбочаващите се негативни тенденции в здравеопазването и постигането на по-висока степен на национална здравна сигурност чрез повишаване ролята на държавата в регулирането на процесите и ресурсите в здравната система.

В концепцията се предвижда запазване на сегашния солидарен модел на здравно осигуряване, като НЗОК ще остане единствената институция, която ще разпределя средствата от задължителни здравни вноски. Успоредно с това ще се търсят възможности да се подобрят условията за развитието на доброволното здравно осигуряване. Сред основните акценти е окрупняването на болниците и създаването на задължителна национална здравна карта. В нея ще се посочат не само видът, броят, дейността и разпределението на лечебните заведения в страната. Този документ ще определя и нужния брой болници, които НЗОК може да финансира. Освен това се предлага промяна в статута на държавните болници - преобразуването им от търговски в публични дружества. Планирано е и въвеждането на нов метод на финансиране на болничната помощ на основата на диагностично свързаните групи в замяна на клиничните пътеки от 2012 година.

С цел подобряване на достъпа до извънболнична помощ концепцията предвижда гарантиране на реален 24-часов достъп до лекар чрез групови практики на семейните лекари и освобождаване на достъпа до тесни специалисти чрез премахване на ограниченията за издаване на талони. В лекарствената политика ще се въведат единни стандарти за рационална лекарствена употреба, както и използване на фармакоикономическия анализ за обосноваване вземане на решение за прилагане в практиката на нови медикаменти. За по-голямата част от съдържащите се в концепцията мерки не са посочени срокове за изпълнението им и по-всичко личи, че ще продъл-

жат дискусиите с цел постигането на консенсус. Опасността е с приближаването на края на мандата и съобразяването с предстоящите избори управляващите да отложат или най-малко съществено да забавят и отдалечат изпълнението на концепцията.

Също така много от предлаганите промени са само намерения, които може и да са добри като замисъл, а след конкретното им приложение да не дадат очакваните резултати. Такъв пример е въпросът за преобразуването на болниците и повишаването на ролята на държавата като регулатор, защото засега няма яснота как ще се намери балансът между административния подход и използването на пазарните механизми.

Финансова система

През 2010 г. финансовата система на страната остана стабилна, а представянето ѝ бе малко по-добро в сравнение с предходната година - за 12-те месеца на 2010 г. средната стойност на *валутните резерви* е 24.3 млрд. лв., а през 2009 г. тя е 23.8 млрд. лв. През декември 2010 г. валутните резерви преминават границата от 25 млрд. лв. за първи път от края на 2009 г. и достигат 25.38 млрд. лв. Така те остават почти непроменени спрямо декември 2009 г. - ръст от 115 млн. лв., а спрямо септември 2010 г. напредват с 1.7%. По-доброто им представяне се дължи в еднаква степен на ръст при парите в обращение и на задълженията към банките, докато увеличението на депозита на управление "Банково" балансира спада при задълженията към правителството.

Доброто представяне на валутните резерви през годината се дължи в най-голяма степен на увеличаване на *паричната база* (парите в обращение и депозитите на търговските банки в БНБ), чиято средна стойност през 2010 г. е с 4.5% над нивата си от 2009 г. През декември 2010 г. паричната база бележи ръст от 9% на годишна база и преминава границата от 14 млрд. лв. за първи път за последните две години. Започналото в края на 2009 г. свиване на спада на тесните пари (M1) продължава през 2010 г. и още през второто тримесечие се превръща в ръст. За 11-те месеца на 2010 г. M1 нараства средно с 2.9%, докато за същия период на 2009 г. се свива с 11.5%. В основата на доброто им представяне са овърнайт депозитите, които към края на ноември се доближават до нивата си от декември 2008 г. Динамиката им предполага активизиране на икономическата активност в страната през следващите тримесечия.

Задълженията към правителството се свиват с 1.75 млрд. лв. през 2010 г., като спадът през декември на годишна база възлиза на 24.5% в сравнение с понижение от 1.9% за декември 2009 г. За разлика от предходните четвърти на 2010 г. свиването не е съпроводено с отлив на валута от страната. Задълженията към правителството възлизат на 5.4 млрд. лв. към де-

кември, което е над минималната допустима стойност за годината - 4.5 млрд. лв. От поведението на правителството през последния месец на 2010 г. - спазване на разумна фискална политика или увеличаване на харчовете - ще зависи депозитът му в БНБ в края на изминалата година. По-вероятно е задълженията към правителството да намалеят до около 5 млрд. лв.

Изкупената валута от БНБ през 10-те месеца на 2010 г. възлиза на 35 млн. лв., докато за цялата 2009 г. БНБ продава валута в размер на 28 млн. лв. Само през август, септември и октомври 2010 г. изкупената от БНБ валута е в размер на 79.5 млн. евро и въпреки че намалява в сравнение с предходните три месеца, това е признак за засилване на доверието в местната валута и подобряване на икономическата обстановка.

Банкова система

Основните показатели в банковата система, сред които ликвидна позиция, доходност, привлечени средства и балансови активи, се подобряват. *Активите* в сектора се увеличават и към края на ноември вече са 72.5 млрд. лв. - най-високата стойност до момента. Това представлява ръст на годишна база от над 4%, докато през ноември 2009 г. годишното изменение е било 3%. Ликвидните активи прекъсват тенденцията си на спад от предходните месеци през четвъртото тримесечие на 2010 г. и вече са 22.7% в сравнение с 21.5% към края на август, а през ноември 2009 г. са били 20.6%. Ръстът на активите се дължи в най-голяма степен на ръста на кредитите и вземанията с близо 24.5% в сравнение с края на третото тримесечие на 2010 г., които достигат най-високата си стойност от февруари 2009 г. - малко под 58.1 млрд. лв. Увеличават се и паричните средства и салда при централни банки - с 1.2%. От страната на *пасивите* се увеличават депозитите, различни от кредитни институции, с 2.27%, а заделените провизии спадат през ноември и бележат промяна от -1.2% в сравнение със септември. Въпреки това *лошите и реструктурирани кредити* продължават да се увеличават и към ноември достигат 17.9% от всички кредити.

Продължава ръстът на *капитала* на банковата система и през ноември той надхвърля 9.8 млрд. лв., което е ръст от 5.5% на годишна база. Това се дължи в най-голяма степен на ръст при резервите (включително неразпределена печалба), които се увеличават със 7.7% и при внесения капитал - ръст от 3.7%.

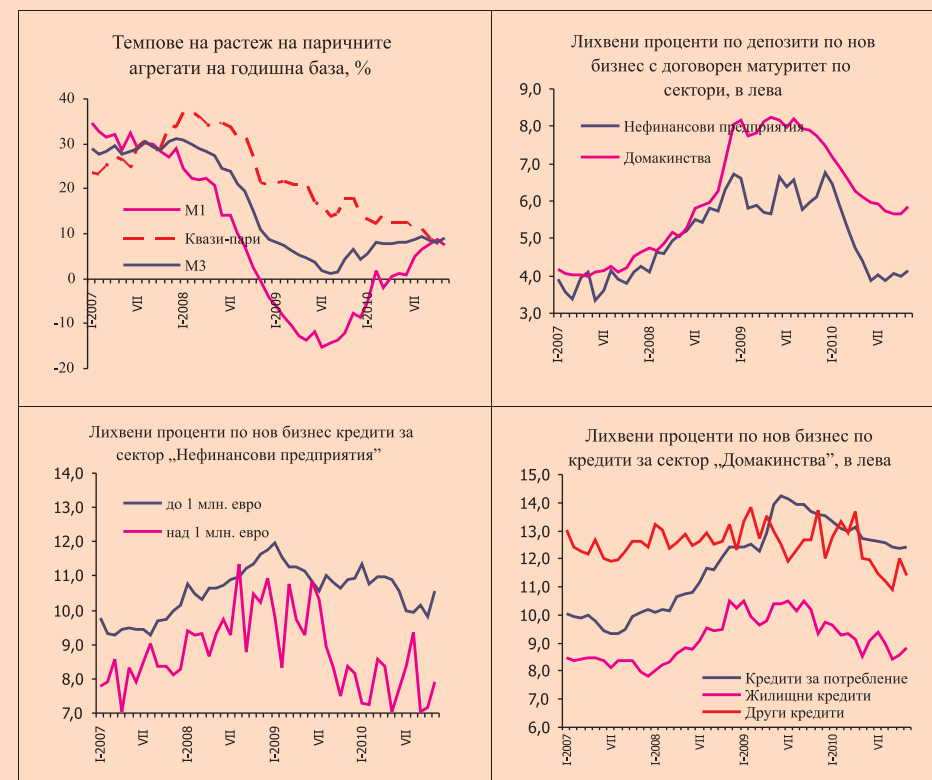
Спадът на *печалбите* в банковия сектор на годишна база продължава да намалява и през ноември вече е 16.8% в сравнение с 23.3% през септември и 29% през юни. Както през предходните месеци, намаляващият темп на свиване се дължи на по-слабия ръст на разходите за обезценка, който от 26.7% през август се понижава до 22.9% през ноември. Приходите от лихви отстъпват на годишна база с 1.7%, докато разходите се понижават с 6.9%, а

заедно с това се увеличават приходите от такси и комисиони до 2% на годишна база при спад на разходите за същите дейности с 5% (Фигура 16).

Парични агрегати и лихвени проценти

Кредитният портфейл на банките през ноември се увеличава с 0.56% спрямо септември 2010 г., а на годишна база ръстът е 3.36%. Дори ако се приспадат обратен изкупените кредити за последните 12 месеца, реалният годишен ръст е 2.39%, което е доста над увеличението от 0.1% през август. Промени има и в структурата на портфейлите на банките, където най-голям ръст бележат кредитите към централни правителства - 9.1% спрямо септември и 138% на годишна база. Ръст има и при кредитите за корпоративни клиенти - 0.78% спрямо септември и 3.9% на годишна база, както и при жилищните кредити, съответно 0.74% и 3.3%. Сериозен ръст бележат и кредитите към кредитни институции - 0.37% спрямо септември и 9.2% на годишна база.

Фигура 16. Парични агрегати и лихвени проценти

Източник: БНБ, собствени изчисления

Привлечените средства продължават да растат както на годишна база - 3.77%, така и спрямо септември - 0.73%. Привлечените средства от кредитни институции (чуждестранни банки майки) намаляват с по-ниски темпове през ноември в сравнение с третото тримесечие и на годишна база се свиват с 11.2%, а спрямо септември - с 4.32%. В структурата им от най-голямо значение е годишният спад при депозитите - 6.3%, но той е значително по-нисък в сравнение с август. Корпоративните депозити се увеличават спрямо септември с 2.1%, а на годишна база - с 3.12%, докато домакинствата прибавят към депозитите си съответно 2.36% и 13.5%.

Брутна външна задлъжнялост на банките през октомври продължава да се свива - с 5.4% спрямо предходния месец и с 16.7% на годишна база, достигайки втората най-ниска стойност от юни 2008 г. Дългосрочните заеми остават почти непроменени спрямо предходния месец, но на годишна база намаляват с над 33%. При депозитите, които са основната част на краткосрочните задължения на трезорите, намалението е около 6.5% на месечна и годишна база, но те остават близо до средната си стойност за 10-те месеца на 2010 г. Възвращаемостта на капитала и активите на банките продължават да се свиват и към края на септември те са съответно 7.10% и 0.89% - значително под нивата си от предходната година, съответно 9.90% и 1.2%, което може да изиграе роля за допълнителен отлив на международно финансиране на банките в страната.

Въпреки че БВП на България отбеляза два поредни тримесечни ръста през втората и третата четвърт на 2010 г. и на тримесечна, и на годишна база, това все още не може да повлияе достатъчно силно върху банковия сектор. Икономическата активност в страната остава несигурна, тъй като брутна добавена стойност все още не проявява признаци за стабилно възстановяване. Вътрешното търсене в страната е все още ниско и прогнозите за 2011 г. са то да се възстановява бавно. Ако към това се прибави и все още растящата безработица в страната и свиването на доходите на домакинствата, може да се очаква предпазливостта както на банките, така и на клиентите им към кредитиране да се запази и в началото на 2011 г., което личи от все още високите лихви по кредитите. От друга страна, отпуснатите кредити през третото тримесечие показват значително по-висок ръст на годишна база, отколкото през първата половина на 2010 г. Въпреки продължаващото свиване на бруто капиталобразуването в основен капитал и потреблението, вече се наблюдава увеличение на физическите запаси в очакване на по-добра 2011 година.

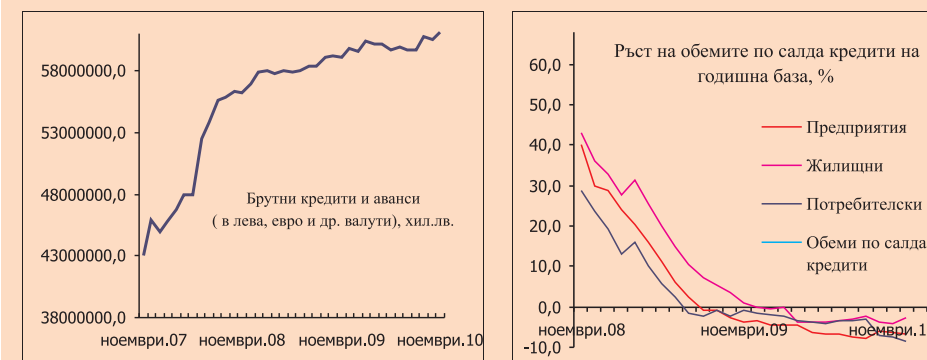
По-убедително възстановяване на банковия сектор може да се очаква през настоящата година с подобряването на представянето на сектор промишленост и сектор услуги, който вече показва ръст на годишна база (Фигура 17).

Нормативни промени. От началото на 2010 г. бяха приети промени в Наредба № 8, която определя минималния размер, елементите и структурата на собствения капитал на кредитните институции и минималните капиталови изисквания за поеманите от тях рискове и изискванията за оповестяване от кредитните институции. В сила влязоха и изменения и допълнения в Наредба № 16, която засяга лицензирането на платежните институции и операторите на платежни системи. От 1 март 2010 г. са в сила измененията в Наредба № 14, която определя съдържанието на одиторския доклад за надзорни цели, изготвян от специализирано одиторско предприятие. Промени има и в Наредба № 20, която урежда условията и реда за издаване или отказ за издаване на одобрение по чл. 11, ал. 3 от Закона за кредитните институции, както и необходимата информация и документи за издаване на одобрение. Изменения има в Наредба № 21, която урежда размера на задължителните минимални резерви, които банките поддържат в БНБ. Единствените промени в нормативната рамка на БНБ през третото тримесечие са свързани с Наредба № 26 за финансовите институции. През последното тримесечие на 2010 г. не настъпиха промени в нормативните актове на БНБ.

Лизингов пазар

Лизинговият пазар се сви значително през 2010 г., като по последни данни годишният спад към септември е 20%, докато към септември 2009 г. секторът отстъпва с едва 1.6% на годишна база. Към края на втората и първата четвърт на 2010 г. спадовете са съответно 21.14% и 17.34%. Въпреки че за периода юли-септември НСИ отчита годишен ръст на БВП от 1%, той не се дължи на ускоряване на икономическата активност, тъй като брутна добавена стойност (БДС) за същия период се увеличава едва с

Фигура 17. Динамика на кредитите

Източник: БНБ

0.2% в сравнение с ръст от 1.36% през предходната четвърт. На тримесечна база БДС дори се свива с 0.4%, сочат сезонно изгладените данни, което означава, че икономическата активност буксува и влияе негативно на лизинговия пазар.

Това личи още по-ясно от структурата на *вземанията* от лизинговите компании, където нефинансовите предприятия заемат 90% от финансовия лизинг - вземанията от тях са се свили с 4% на тримесечна и с 20% на годишна база. Най-голямо влияние за това имат спадовете при леките, товарните и лекотоварните автомобили и при машини, съоръжения и индустриално оборудване, където спадовете варират между 21% и 28%. Вземанията за недвижимо имущество продължават да са единствените с ръст.

Задълбочаването на спада при *активите* на лизинговите дружества продължава и през третото тримесечие на 2010 г., макар и с по-бавни темпове, и те отстъпват с 16% на годишна база в сравнение съответно с 15% и 11% през втората и първата четвърт. Това се дължи в най-голяма степен на по-бавния ръст на позицията "други активи", която се свива на тримесечна основа с 10% и се връща малко над нивата си от същия период на предходната година.

При *пасивите* е налице сериозно задълбочаване в спада на получените кредити, 90.6% от които са от нерезиденти, до 20% на годишна база в сравнение с 15% и 11% през втората и първата четвърт. Това се дължи на продължаващото изтегляне на ресурс с падеж над 1 година, чийто темп на годишна база достигна 28%. Кредитите до 1 година се увеличават отново с 13% на годишна база, но на тримесечна бележат спад за разлика от предходните две четвърти.

Капиталът и резервите на лизинговите дружества отново се увеличават - с 321% на годишна база и с 14% на тримесечна. Основният капитал се увеличава най-бързо за последните три тримесечия - с 296%, и достигна втората си най-висока стойност за последните девет тримесечия. Продължава подобряването на финансовия резултат на дружествата на тримесечна база, но на годишна той се понижава с 54%. Основната причина за това продължава да е високият процент на *лоши кредити*, които отново нарастват като абсолютна стойност. Предвид и свиването на кредитния портфейл на дружествата лошите вземания вече достигат 18.4% от всички кредити.

Както вече беше споменато, ръстът на БВП сам по себе си не е достатъчен за съживяването на лизинговия пазар, тъй като през третото тримесечие на 2010 г. той не се дължи на засилена икономическа активност - БДС се покачва едва с 0.2% на годишна база и се свива с 0.4% на тримесечна. Кредитите с падеж до 1 година остават почти непроменени спрямо предходната четвърт на 2010 г., а тези с падеж между 1 и 5 години се свиват с 8% на тримесечна и с 36% на годишна база. Същевременно кредитите над

5 години продължават да растат. Това е признак за задълбочаване на несигурността в краткосрочен и средносрочен план поради бавното възстановяване на икономиката - по-конкретно все още свитото вътрешно търсене. В подкрепа на това е и реструктурирането на *външното финансиране* - задълбочава се спадът на дългосрочното финансиране, което обикновено се дължи на увеличена несигурност.

За повишена несигурност говори и развитието на отделните сектори на икономиката. Тенденцията на понижение на годишните спадове в търговията беше прекратена през септември и октомври, като секторът отбелязва растящи спадове и на тримесечна база от август. В транспорта превозените товари със сухопътен транспорт остават почти непроменени на годишна база през третото тримесечие, за разлика от извършената работа, измерена в тонкилометри, която бележи видим ръст. Двата сектора представляват близо 40% от вземанията от лизинговите дружества и възстановяването им, за което все още няма индикации, ще окаже сериозно влияние. Строителството и "други дейности" в сектора на услугите са другите два сектора, чието възстановяване ще помогне на лизинговите дружества. Цените на жилищата все още не са достигнали най-ниската си точка, което предполага отлагане на възстановяването в строителството. Към третото тримесечие подобрение се наблюдава единствено в сектора на услугите и по-конкретно в частта им, която не е свързана с финансови услуги. Това определено може да има положителен ефект, но той ще зависи от развитието на безработицата и динамиката на вътрешното търсене, което, изглежда, ще се възстановява сравнително бавно. Независимо от положителните фактори в някои сфери на икономиката по всичко личи, че възстановяването на икономическата активност ще е сравнително бавно, което от своя страна ще забави и възстановяването на лизинговия сектор.

Застрахователен сектор

През 2010 г. застрахователният пазар продължава да се свива, но с намаляващ темп - по последни данни от октомври спадът възлиза на 4.7% на годишна база, докато през 2009 г. секторът отстъпва със 7%. Има леко ускоряване на темпа на спад на приходите от общо застраховане - 6.9% на годишна база през октомври 2010 г., докато през 2009 г. те се свиват с 4.9%. Премиите от животозастраховане обръщат спада от 2009 г. - 19%, на ръст през първите 10 месеца на 2010 г. - 10%.

Изплатените обезщетения в застрахователния сектор продължават да се увеличават на годишна база, но със значително по-слаби темпове - 1% към октомври 2010 г. в сравнение с ръст от 12% през 2009 г. Значително по-ниският ръст се дължи на спад на годишна база при изплатените обезщетения по общо застраховане с 0.4% към октомври в сравнение с ръст от 14.4%

през 2009 г., докато при животозастраховането се наблюдава ръст през октомври 13% в сравнение със свиване през 2009 г. с 2.3%.

Активите на **животозастрахователите** нарастват през 2010 г. и по данни към септември се увеличават със 7.5%. Основната причина за това са инвестициите, които се покачват със 7.8% и представляват около 80% от всички активи. Капиталът и резервите на дружествата остават почти непроменени след лек спад на годишна база, а техническите резерви напредват с 12%.

Печалбата от основна дейност на дружествата в сектора продължава да расте и към септември 2010 г. възлиза на 14.5 млн. лв., което е годишен ръст от 5%. Въпреки това финансовата печалба намалява и е с 23.6% под нивото си от същия период на предходната година, възлизайки на 19.56 млн. лв. за деветмесечието. По-слабите финансови резултати се дължат на силен спад на приходите от инвестиции - с 22.3%, и на срив в нетната извънредна печалба, която от 2.8 млн. лв. през третото тримесечие на 2009 г. почти изчезва до 15 хил. лв. през третата четвърт на 2010 година.

В общото застраховане продължава тенденцията на свиване на ръста на активите на годишна база, който към септември възлиза на 26.9% на годишна база в сравнение с увеличение от 32.3% за същия период на предходната година. Увеличението на инвестициите на годишна база се понижава до 5.5% в сравнение с 18.4% година по-рано, а вземанията бележат първия си спад за последните 8 тримесечия - 1.8% на годишна база, докато година назад се увеличават с 12.3%. Двете групи представляват 90% от всички активи. Спад се наблюдава и при паричните наличности и парични еквиваленти - 11.6%, които достигат и най-ниската си стойност за последните 8 тримесечия. Намалява темпът на прираст на разходите за бъдещи периоди и натрупан доход до 23%. Силно забавяне се наблюдава при темповете на увеличение на капитал и резерви на дружествата до 2% към края на третото тримесечие на 2010 г. в сравнение с 21.6% за същия период на предходната година.

За първи път от началото на 2010 г. общозастрахователните дружества са на загуба от общата си дейност през третото тримесечие и тя възлиза на 12.7 млн. лв., докато през третото тримесечие на 2009 г. са били на печалба (12.2 млн. лв.). Влошаването на финансовите резултати се дължи на свиването на спечелените премии в сравнение с предходната година и ръста при други технически разходи.

Общата печалба на дружествата възлиза на 9.9 млн. лв. за третото тримесечие на 2010 г., което е спад от 35% на годишна база. По-слабото представяне се дължи на значително по-ниските печалби от присъщи дейности и негативното салдо по техническия отчет.

Добрата новина за сектора е намаляването на изплатените премии на го-

дишна база и запазването на финансова печалба. Въпреки това свитите приходи започват да оказват влияние, което заедно с намалени нетни извънредни печалби свива печалбите на дружествата.

Както и през второто, така и през третото тримесечие на 2010 г. премиите от полици за застраховка на сухопътни превозни средства бележат сериозен спад - 17.6%, и вече не се компенсират от ръста на приходите от полици "Гражданска отговорност" (ГО) на автомобилисти - 16.5%. Премиите от другите три основни групи приходоизточници - застраховка срещу пожар, природни бедствия и други имуществени щети и обща гражданска отговорност - отбелязват задълбочаващ се спад, който среднопретеглено вече е 1.9% - близо двойно в сравнение с понижението през второто тримесечие. Спадът на изплатените обезщетения по застраховки на сухопътни превозни средства леко нараства до 13.9% и само частично се компенсира от увеличените разходи за ГО на автомобилисти - 15.7%. Среднопретегленото увеличение на изплатените обезщетения по останалите три основни групи разходи е около 5.3%, което е леко забавяне в сравнение с второто тримесечие на 2010 г., когато ръстът беше 8.1%. Независимо че тенденцията от първата половина на 2010 г. на растящи разходи на фона на свиващи се приходи беше прекъсната през третото тримесечие, свиването на премиите на застрахователните дружества продължава да оказва негативен ефект върху тях. Като се има предвид, че ГО на автомобилисти и застраховки върху сухопътни превозни средства представляват близо 71% от общите премийни приходи, а вътрешното търсене в страната е все още свито, по-вероятно е състоянието на застрахователните компании да се влоши, преди да започне да се подобрява. Допълнително утежняващ фактор от началото на 2011 г. е нововъведеният налог от 2% върху премийните приходи, което ще окаже негативен ефект върху застрахователните услуги.

Въпреки всичко компаниите в застрахователния сектор продължават да реализират финансови печалби, което вероятно ще се запази и в края на 2010 и началото на 2011 г., макар и по-свити в сравнение със същите периоди на предходната година.

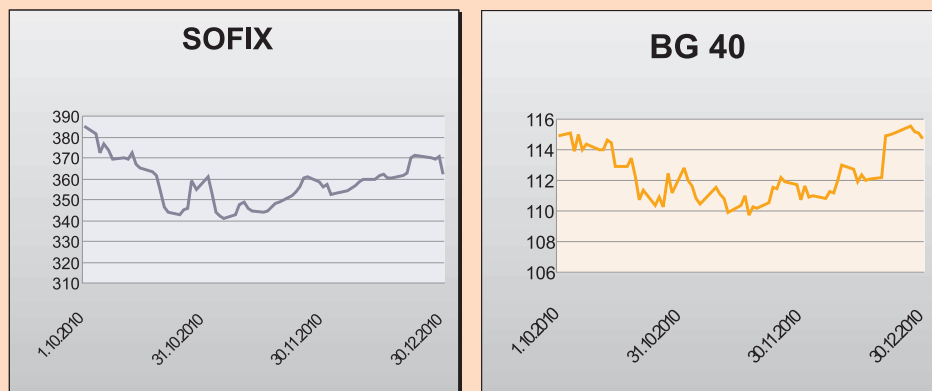
Капиталов пазар

През цялата 2010 г. спадът на борсовите индекси варира между 2.1% - BG40, и 15.19% - SOFIX, а капитализацията ѝ се свива с 8.83%. Новите емисии през годината са 36 в сравнение с 50 през 2009 г. Сред тях преобладават увеличението на капитала с права и чрез вторично публично предлагане, както и емисиите на облигации.

През последното тримесечие на 2010 г. промяната в нивата на борсовите индекси на БФБ-София е между -6.4% и 3.61% в сравнение с края на третото тримесечие. За разлика от предходните четвърти на годината, в периода

октомври-декември има лек ръст на броя на сделките. Индексът на сините чипове **SOFIX** загуби 6.4% от стойността си през последните три месеца на 2010 г., като през целия период е под нивото, на което приключи третото тримесечие. Водещата тенденция през октомври беше низходяща, но в края на месеца възстанови почти половината от загубите. През следващите два месеца тенденцията беше нарастваща, но едва след като достигна най-ниската си стойност за периода - 341.04 пункта на 5 ноември. Широкият индекс **BG40** следваше сходна тенденция през трите месеца, достигайки най-ниската си стойност за периода - 109.76 пункта на 17 ноември, а най-високата - 115.54 пункта на 27 декември. В края на четвъртото тримесечие индексът записа ръст от 0.29% (Фигура 18).

Фигура 18. Движение на SOFIX и BG40

Източник: "БФБ - София" АД

Таблица 1. Капиталов пазар

Пазар	Пазарна капитализация на БФБ-София (млн. лв.)				
	31.12.2010	31.09.2010	30.06.2010	31.03.2010	31.12.2009
Официален пазар Акции, сегмент А	171.17	195.09	160.31	183.85	211.35
Официален пазар Акции, сегмент В	3308.13	2767.13	2709.97	3408.47	3456.70
Неофициален пазар на акции, сегмент А	4008.24	3484.67	3807.76	5033.83	6646.17
Неофициален пазар на акции, сегмент В	1854.49	2837.96	2353.57	1429.27	264.24
Пазар на АДСИЦ	1412.06	1453.25	1395.16	1415.30	1407.90
ОБЩО	10 754.1	10 738.09	10 426.76	11 470.73	11 986.37
Пазарна капитализация към БВП	15.22%	14.99%	14.55%	17.52 %	18.09 %

Източник: БФБ-София АД

Традиционно доминиращият сектор на финансовите и застрахователните дейности разшири допълнително дела си в *отрасловата структура на борсовия оборот* и от 50% през третото тримесечие на 2010 г. достигна 84% през последните три месеца. Предвид силния интерес към компаниите от този сектор останалите отрасли отбелязаха спад в относителния си дял в структурата на оборота, като преработващата промишленост отстъпи от 35% през третата четвърт на 2010 г. до 10% през четвъртата. Единствените други отрасли с по-значим дял в оборота бяха строителството - 4%, и операциите с недвижими имоти и металургия, съответно с по 1% (Фигура 19).

Три бяха *новите емитенти* през четвъртото тримесечие на 2010 г. на неофициалния пазар - два на акции и един на облигации. "Интеркарт Финанс" АД, София, пласира облигации на стойност 2.5 млн. евро. "Атлас Финанс" ЕАД, Пловдив, реализира емисия в размер на малко под 9.6 млн. лв., "Инвестор. БГ" АД, София, пласира акции на стойност близо 80 хил. лв.

Енергетика

През 2010 г. продължи интензивно да се дебатира развитието на българската енергетика. Оживени дискусии предизвикаха въпросите за цената на тока и газа, за коректността в работата на ЕРП-тата и газоразпределителните дружества, за реструктурирането на БЕХ и др. Широк интерес предизвикаха въпросите за или против реализирането на някои от големите енергийни инфраструктурни обекти. През втората половина на годината при проектите за АЕЦ "Белене" и особено при "Южен поток" имаше положително развитие. Беше даден тласък за развитието на газовите връзки на България с Гърция и Румъния, стартира добивът на газ от две нови находища у нас и др. През юни 2010 г. беше публикуван за обсъждане проект за енергийна стратегия на страната до 2020 г., чието официално приемане

обаче и в началото на 2011 г. все още не е факт.

Запазва се тенденцията от първите две тримесечия на 2009 г. и повечето държавни енергийни компании отчитат като цяло положителни финансови резултати за периода януари-септември 2010 г. в сравнение с деветмесечието на 2009 г. Това показват отчетите на дружествата, публикувани на сайта на Министерството на финансите.

Националната електрическа компания ЕАД (НЕК) отчита изпълнение на основните технико-икономически показатели от бизнес плана. Тя приключва периода януари-септември 2010 г. с **положителен финансов резултат** в размер на 130 206 хил. лв., докато за деветмесечието на 2009 г. е била на загуба от 17 339 хил. лв. Според отчета на НЕК **основните фактори**, оказали влияние върху резултата от дейността ѝ, са:

- Забавяне спада на потреблението на електроенергия в страната, макар че брутно потребление за деветте месеца на годината е с 0.5% по-малко в сравнение със същия период на 2009 г. Продължава тенденцията на намаляване спада на потреблението по тримесечия, като през третото тримесечие на м.г. дори е постигнато нарастване с 2.7% спрямо същия период на 2009 година.

- Възобновяване на търсенето на електроенергия в региона, но все още при сравнително ниски цени. За деветте месеца на годината е постигнат ръст на износа с 38.8%.

- Запазване на рестриктивна регулаторна политика при определяне на цените на електроенергията.

- По-високо производство от собствени ВЕЦ с 46.9% спрямо предходната година, което намалява себестойността на продаваната електроенергия.

- Изпълнение на антикризисните мерки за ограничаване на разходите.

- Намалено е количеството на закупената електроенергия от топлофикационните и заводските електроцентрали с 5.2%, които са с най-високите цени.

- По-ниските цени на електроцентралите с комбинирано производство в сравнение с тези от същия период на 2009 година.

- Увеличен дял на купената електроенергия от свободния пазар при по-ниски с 15.6% цени спрямо 2009 година.

Същевременно в отчета за дейността на НЕК се подчертава, че независимо от изпълнението на основните показатели по бизнес плана и подобряване на финансовото състояние на компанията основните финансови показатели, наблюдавани от международните банки кредиторки, остават по-ниски от изискуемите и процесът на финансова стабилизация продължава.

АЕЦ "Козлодуй" ЕАД приключва деветмесечието на 2010 г. с печалба в размер на 116 651 хил. лв. при планирана печалба от 30 812 хил. лв. Факторите, оказали съществено въздействие за формирането на тази печалба, са

увеличение на приходите и по-малко извършени разходи спрямо планираните стойности. Спрямо същия период на 2009 г. печалбата е увеличена с 67%, което е в резултат на отчетени в по-малко 48 281 хил. лв. оперативни разходи (12 %).

ТЕЦ "Марица-изток 2" ЕАД. Финансовият резултат за деветте месеца на 2010 г. е печалба в размер на 28 386 хил. лв., което е по-малко с 59 432 хил. лв. спрямо отчетената през същия период на предходната 2009 г. - 87 818 хил. лв., т.е. спад с повече от 67.67%.

Електроенергийният системен оператор (ЕСО). За периода юли-септември 2010 г. ЕСО реализира текущ финансов резултат от цялостната дейност печалба в размер на 45 410 хил. лв. Това представлява увеличение от 59 479 хил. лв. спрямо отчетената загуба от -14 069 хил. лв. през същия период на 2009 г. Основно влияние върху изменението на финансовия резултат оказват следните фактори: увеличаване на приходите от достъп до електропреносната мрежа; намаляване на разходите за разполагаемост за студен резерв; оптимизиране на оперативните разходи, върху които ръководството може да влияе; по-благоприятната ценова среда, в която работи дружеството от 01.07.2010 г.

"Мини Марица-изток" ЕАД. Финансовият резултат на дружеството за деветмесечието на 2010 г. е счетоводна печалба в размер на 34 543 хил. лева. За съответния период на 2009 г. е отчетена загуба от 18 559 хил. лева.

"Булгаргаз" ЕАД. Финансовият резултат на "Булгаргаз" ЕАД за деветмесечието на 2010 г. е загуба в размер на 53 460 хил. лева., докато за същия период на 2009 г. е регистрирана печалба в размер на 67 411 хил. лева, т.е. за една година промяната е 179.30%. Следните фактори дават отражение върху резултатите от дейността му: цените, по които "Булгаргаз" ЕАД купува природния газ, са пазарни, а цените, по които дружеството продава природния газ, са регулирани; структурата на потреблението по отрасли в икономиката, а именно: основните потребители на природен газ остават предприятията от сферата на енергетиката и химическата промишленост; забавяне ръста на потреблението на природен газ в отраслите и производствата от областта на строителството в резултат на намаляване темпа на строителната индустрия; намалено потребление и в металургията преди всичко заради спряната консумация от "Кремиковци" АД; запазва се ръстът в потреблението при разпределителните дружества; намалено е потреблението от стъкларската промишленост, а също така голямо намаление има и при количествата газ, които "Булгартрансгаз" ЕАД купува за технологични нужди.

"Булгартрансгаз" ЕАД отчита счетоводна печалба преди данъци за деветмесечието в размер на 89 281 хил. лв., което е с 20 000 хил. лв. повече от тази за 2009 година.

Български енергиен холдинг (БЕХ). Финансовият отчет на холдинга показва, че за деветмесечието на 2010 г. е реализирана печалба в размер на 104.380 хил. лева при 73.809 хил. лева печалба за съответния период на 2009 г. По-добрият финансов резултат през м.г. се дължи до голяма степен на по-високите приходи от дивиденди, които са 86 472 хил. лева при 37.918 хил. лева през 2009 година.

Проект за Национална стратегия по енергийна ефективност. Документът, разработен от екип на Агенцията за енергийна ефективност, е базиран на анализ на състоянието на енергийната ефективност в страната и предлаганото изпълнение на поредица от мерки за спестяване на енергия във всички сектори на икономиката. Обърнато е голямо внимание на възможностите за спестяване на енергия в жилищния сектор. Направена е оценка на необходимото финансиране и възможните му източници. Проектът, който обхваща периода до 2020 г., в началото на януари 2011 г. е предаден на министъра на икономиката, енергетиката и туризма, за да послужи на междуведомствена работна група, която ще изготви окончателен вариант на Националната стратегията по енергийна ефективност.

Големи енергийни инфраструктурни проекти

АЕЦ "Белене". В края на ноември БЕХ обяви, че английската банка HSBC Bank PLC е избрана за консултант по проекта АЕЦ "Белене". В обхвата на работа на консултанта е предвидено разработване на концепция за проекта, подготовка на процедура за избор на инвеститори, оказване на подкрепа при цялостното реструктуриране на проекта по икономически обосноваван начин.

На 30 ноември 2010 г. в София бяха подписани *Меморандум за принципите на учредяване на електроенергийната компания "Белене"* и *Меморандум за сътрудничество при изграждането и експлоатацията на централата*. С документите се регламентират принципите, по които ще се работи за създаването на проектна компания за АЕЦ "Белене". Първият от двата меморандума урежда отношенията между участниците във връзка с бъдещо създаване на проектна компания за АЕЦ "Белене". С дял от 51% НЕК ще запази контрола в бъдещата електроенергийна компания, предвижда документът. Френската Altran Technologies ще участва с 1%, а за финландската Fortum Corporation е предвидена възможност да вземе между 1 и 25% от капитала на бъдещата проектна компания. Остава отворен въпросът за привличането и на други инвеститори в проекта, като известен интерес беше проявен и от Сърбия. В зависимост от това ще бъде решено и акционерното участие на "Росатом" в проекта. Проектът ще бъде финансиран без държавна гаранция от страна на България, предвижда още меморандумът. В документа е фиксиран четиримесечен срок (т.е. до края на март 2011 г.) за създаване на проектната компания, която ще бъ-

де собственик на атомната централа. През това време трябва да стане известна и оценката на консултанта HSBC, която трябва да изясни финансовия модел за изграждане на централата. На базата на тези заключения ще стане ясно колко струва един дял в АЕЦ "Белене" и ще могат да се водят конкретни разговори с потенциалните инвеститори за участието им в проекта. Именно цената е един от най-важните нерешени проблеми, като до момента руската страна смята, че цената на атомната централа е 6.3 млрд. евро, докато според българската позиция тя не трябва да надвишава 5 млрд. евро.

"Южен поток". През юли 2010 г. беше подписана пътна карта за развитието на проекта. В края на октомври 2010 г. "Български енергиен холдинг" ЕАД и ОАО "Газпром" подписаха споразумение за извършване на предпроектно проучване на българския участък от газопровода. На 5 ноември 2010 г. страните стартираха открита тръжна процедура за избор на изпълнител за извършване на предпроектното проучване.

През ноември м.г. Министерският съвет прие решение, с което даде разрешение за създаване на съвместно акционерно дружество във връзка с реализацията на проект за изграждане на газопровод на българска територия като част от газопроводна система "Южен поток". Дружеството се създава между "БЕХ" ЕАД и ОАО "Газпром" с участие на акционерите в капитала 50/50, с място на регистрация Република България и възможност за заместване на "БЕХ" ЕАД от правопреемник, от негово/и дъщерно/и дружество/а или техни обединения при учредяването на съвместното дружество или впоследствие.

Бъдещата съвместна компания ще приеме резултатите от прединвестиционното проучване за проекта на българска територия и ще осъществи всички необходими дейности - възлагане на проектиране, ОВОС и др., предхождащи вземането на инвестиционно решение за проекта. При положително инвестиционно решение за проекта съвместната компания ще изгради и ще бъде собственик и оператор на газопроводната система "Южен поток" на българска територия.

На 13 ноември в София по време на посещението на руския премиер Владимир Путин "БЕХ" ЕАД и ОАО "Газпром" подписаха споразумение и устав за съвместната проектна компания "Южен поток - България" АД. През декември компанията беше регистрирана. Тя има двама изпълнителни директори - по един от България и Русия, а съветът на директорите се състои от петима души.

"Набуко". България е отправила предложение към Европейската комисия държавната гаранция, оценявана на около 2 млрд. евро, която страните - участнички в проекта "Набуко", трябва да предоставят, да не бъде причислявана към бюджетния дефицит.

През ноември м.г. в 26 български общини, през които ще минава газопроводът, приключиха консултацията с представители на местната власт и публични дискусии във връзка с екологичната и социално-икономическата оценка на проекта. През 2011 г. оценките за въздействието върху околната среда трябва да са приети във всички пет държави. През 2011 г. също трябва да бъде взето финалното инвестиционно решение за реализирането на проекта, също така трябва да бъдат подписани първите договори с доставчиците на суровини. Засега най-напреднали са преговорите с Азербайджан, като през януари т.г. председателят на ЕК Жозе-Мануел Барозу подписа в Баку обща декларация с президента на Азербайджан Илхам Алиев за дългосрочни доставки на азербайджански газ в Европейския съюз. Потенциални доставчици на газ са също Туркменистан и Ирак.

"Бургас - Александруполис". В началото на ноември 2010 г. Министерството на околната среда и водите върна за доработване доклада за ОВОС на петролопровода "Бургас - Александруполис". Компанията "Трансболкан пайплайн" има срок до края на февруари т.г. да отстрани посочените пропуски и да представи в министерството допълнени доклади по ОВОС и на приложения към него доклад за оценка на степента на въздействие върху зоните от "Натура 2000" (ОСВ) за инвестиционно предложение. Само ако двата доклада бъдат оценени с положителни оценки, може да продължи процедурата по ОВОС - организиране на срещи за обществено обсъждане със засегнатите общини и кметства на българска територия.

Алтернативни проекти за доставка на природен газ. През есента на 2010 г. беше даден сериозен тласък в стартирането на проектите за диверсификация в доставките на природен газ в България.

Междусистемната газова връзка Гърция - България. Във връзка с реализацията на проекта в края на ноември в София "Български енергиен холдинг" ЕАД и IGI Poseidon подписаха пакет от документи (споразумение за развитие на проекта, споразумение между акционерите и устав на съвместното дружество). Предвижда се създаване на съвместна проектна компания - акционерно дружество между БЕХ ЕАД (България) и IGI Poseidon (Гърция) с участие 50/50 в капитала. В IGI Poseidon участват с равни дялове италианската енергийна компания Edison International Holding BV и гръцката енергийна компания DEPA S. A. Бъдещата съвместна компания ще отговаря за развитието, проектирането, финансирането, изграждането, въвеждането в експлоатация, оперирането и поддръжката на новата междусистемна газова връзка. Предвижда се бъдещият газопровод между Комотини (Гърция) и Стара Загора (България) с дължина от около 170 км да влезе в експлоатация през 2013 година.

Интерконекторна газова връзка между България и Румъния. В края на ноември 2010 г. представители на "Булгартрансгаз" ЕАД и "Трансгаз" СА - Румъния, договориха пътната карта за реализация на проекта за интерконекторна газова връзка между България и Румъния. Газопроводът между Русе и Гюргево ще е с обща дължина 23.8 км и максимален капацитет 1.5 млрд. куб. м годишно. Очаква се изпълнението на проекта да приключи през юни 2012 година.

Междусистемна газова връзка между България и Сърбия. През ноември 2010 г. Министерството на регионалното развитие и благоустройството откри Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ за "Подготовка, проучвания и проектиране за изграждане на междусистемна газова връзка България - Сърбия". Проектът ще се изпълнява на територията на Република България. Схемата е насочена към подготовката и изготвянето на предпроектно проучване и подготвителни дейности за изграждане на междусистемна газова връзка България - Сърбия.

Нормативна уредба. В началото на ноември м.г. Министерството на икономиката, енергетиката и туризма започна процедура за обществено обсъждане на *проект на закон за енергията от възобновяеми източници*. Освен за електропроизводство енергията от ВЕИ вече ще може да се използва и за отопление, охлаждане и транспорт, предвиждат нови текстове от проекта. Предлаганите изменения имат за цел да осигурят изпълнението на ангажимента на България до 2020 г. да постигне 16% дял на ВЕИ в брутно крайно потребление. Сега действащият закон не съдейства в достатъчна степен за изпълнение на тази цел.

Новият закон транспонира в българската нормативна уредба изискванията на Директива 2009/28/ЕО на Европейския парламент от 23 април 2009 г. за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и за отмяна на директиви 2001/77/ЕО и 2003/30/ЕО. С проектозакона се въвеждат подходящи политики и мерки за насърчаване производството на енергия от възобновяеми източници, за подобряване на енергийната ефективност и за въвеждане на енергоефективни технологии. Важно място в проекта заема уреждането на материята за използване на биомасата и търсене на нови ресурси. Въведени са критерии за устойчивост на биогоривата и другите течни горива от биомаса, чиято цел е да не бъде допуснато евентуално вредно въздействие върху околната среда от използването им. Промените целят и повишаване на прозрачността на административните процедури в областта на ВЕИ, подобряване на бизнес климата в страната, повишаване на конкурентоспособността на българската икономика и др. Проектозаконът предизвика много голям интерес сред всички заинтересовани страни, като бяха направени и допълнителни предложения за промени.

Транспорт

И през 2010 г. икономическата криза оказва сериозно влияние върху отделните видове транспорт. Данните за превозените товари и пътници и извършената работа за деветмесечието на м.г. за отделните видове транспорт като цяло все още са по-ниски в сравнение с резултатите за съответния период на 2009 г. Все пак общата тенденцията е положителна и през третото тримесечие се наблюдава ръст на повечето показатели в сравнение с предходните три месеца на 2010 г. Не са добри финансовите резултати на някои от държавните предприятия от транспорта, като "БДЖ" ЕАД, НКЖИ, "Пристанище Бургас" ЕАД, за разлика от добрите резултати от работата на "Пристанище Варна" ЕАД, както и на "Летище София" ЕАД. През изминалата година противоречиво е развитието на проектите по изграждането на транспортната инфраструктура. От една страна - сериозен е пробивът в доизграждането на АМ "Тракия", завършването на АМ "Люлин" и напредъкът на метрото, но от друга - имаше редица проблеми в някои от проектите за рехабилитация на отделни жп линии.

По предварителни данни на НСИ през третото тримесечие на 2010 г. се наблюдава увеличение с 2.1% на *превозените товари* със **сухопътен транспорт** спрямо предходните три месеца. Това се дължи предимно на по-големия обем превозени товари - със 17.7%, при вътрешните превози от автомобилния транспорт. В сравнение със съответния период на 2009 г. се регистрира намаление на превозените товари от автомобилния и тръбопроводния транспорт - съответно с 19.0% и 24.0%. Извършената работа, измерена в тонкилометри, се увеличава както спрямо предходните три месеца, така и спрямо третото тримесечие на 2009 г. съответно с 14.2% и 3.3%, което е в резултат на увеличеното средно превозно разстояние главно при международните превози с железопътен и автомобилен транспорт.

За разглеждания период в **пътническият транспорт** *превозените пътници* със сухопътен транспорт намаляват с 6.8% в сравнение с предходните три месеца, а спрямо съответното тримесечие година по-рано спадът е с 6.1%. При *международните превози* се наблюдава увеличение с 39.1% спрямо периода юли-септември на м.г. и с 26.4% на годишна база. Ниският относителен дял на международните превози обаче не може да компенсира общото намаление на превозените пътници при сухопътния транспорт. Извършената работа в пътничкилометри през третото тримесечие на 2010 г. нараства с 4.2% спрямо предходните три месеца, а в сравнение със съответното тримесечие на 2009 г. е регистриран спад от 1.7%.

Данните за **водния транспорт** показват, че през третото тримесечие количеството *превозени товари* нараства със 7.7% спрямо предходните три месеца. В сравнение със същото година назад те са със 17.7% по-малко. Намалението на превозените товари при *морския транспорт* е с 5.6%, а

при *речния транспорт* - 32.6%, и изцяло се дължи на международните превози. Извършената работа в тонкилометри намалява с 35% спрямо третото тримесечие на 2009 г., а спрямо второто тримесечие на 2010 г. е регистриран спад от 1.8%. Същевременно броят на *превозените пътници* от водния транспорт през третото тримесечие на 2010 г. се увеличава с 40.6% спрямо предходните три месеца, но спрямо същия период на 2009 г. намалява с 31%. Извършената работа в пътничкилометри нараства с 410 хил. пкм спрямо второто тримесечие на м.г. и с 580 хил. пкм в сравнение с периода юли-септември на 2009 година.

Данните за **градския електротранспорт** за третото тримесечие на 2010 г. показват намаление на *броя на пътниците* както спрямо предходните три месеца, така и спрямо съответния период на 2009 г. - съответно с 9.8% и 2.2%. Извършената работа в пътничкилометри намалява с 8.5% спрямо второто тримесечие на 2010 г., а в сравнение с третото тримесечие на 2009 г. е отчетен ръст от 3.4%. Това се дължи на по-голямото средно превозно разстояние, на което са превозвани пътниците с градския електротранспорт.

Прегледът на данните за финансовите резултати от дейността на държавните предприятия от транспортния сектор за деветмесечието на 2010 г., публикувани от МФ, показва разнопосочни тенденции.

"БДЖ" ЕАД за периода януари-септември 2010 г. отчита, че са превозени 7661.2 хил. т товари, което е с 293.1 хил. т по-малко в сравнение със същия период на 2009 г. За деветмесечието на м.г. спрямо същия период на 2009 г. е регистрирано **намаление** на превозения обем на **основни за железопътния транспорт товари** като: твърди минерални горива; обработени и необработени минерали и строителни изделия; нефт и нефтопродукти; изделия на черната и цветната металургия; химически вещества и продукти; селскостопански продукти и животни; хранителни продукти и фуражи. Същевременно **увеличение** спрямо предходната година се констатира при: торове; руди и метални отпадъци; машини, транспортни средства и други. Деветмесечието на 2010 г. "БДЖ" ЕАД приключва със **загуба** - 36 103 хил. лева, при загуба от 6456 хил. лева за съответния период на 2009 година.

ДП **Национална компания "Железопътна инфраструктура"** също приключва деветмесечието на 2010 г. с финансов резултат **загуба** в размер на 25 538 хил. лв., при разчетена по бизнес план 27 170 хил. лв., или с 1632 хил. лв. по-малко спрямо очакванията по бизнес план. В сравнение с отчетената загуба за същия период на 2009 г. (55 810 хил. лв.) се отчита намаление с 30 272 хил. лева.

За деветмесечието на 2010 г. в "Пристанище Варна" ЕАД са обработени 5958 хил. т товари. В сравнение със съответния период на предходната година са обработени с 23.2% повече товари. Спрямо бизнес план 2010 увели-

чението на товарите е с 18.3%. Финансовият резултат към 30.09.2010 г. е **печалба** в размер на 3649 хил. лв., докато за деветмесечието на 2009 г. печалбата е била 1333 хил. лева.

За разлика от **"Пристанище Варна" ЕАД** резултатите от дейността на "Пристанище Бургас" ЕАД се влошават. Към 30.09.2010 г. дружеството отчита **загуба** в размер на 8.657 хил. лв. За сравнение към 30.09.2009 г. регистрираната загуба е била 1.473 хил. лв., т.е. изменението е с 487.7%.

Добри са резултатите от дейността на **"Летище София" ЕАД**. За периода януари - септември 2010 г. през летището са преминали 2 530 539 пътници, с 4.5% повече от същия период на 2009 г. Общият брой на излетелите и кацнали самолети е 35 303, с 1.5% повече от същия период на 2009 г. Същевременно по показателя обработени карго товари е регистрирано увеличение от 11.1% спрямо година по-рано. Финансовият резултат от дейността на "Летище София" ЕАД за периода януари-септември 2010 г. е **печалба** в размер на 11 209 хил. лв., с 2070 хил. лв. повече от планираната по бизнес план и със 139 хил. лв. по-малко от отчетената за същия период на 2009 година.

Строителство на големи инфраструктурни обекти. През декември 2010 г. правителството прие постановление, с което промени устройствения правилник на МРРБ. В структурата на министерството се създава **дирекция "Пътни проекти"** с численост 10 щатни бройки. Създаването на дирекцията е продиктувано от необходимостта от координиране и контролиране на Агенция "Пътна инфраструктура" в процеса ѝ на сътрудничество с управляващия орган на ОП "Транспорт" и при изпълнение на дейностите, финансирани по приоритетна ос 2 на ОП "Транспорт" с оглед ускоряване процеса по усвояване на средствата по оперативната програма. С постановлението се променя и правилникът за структурата, дейността и организацията на работа на АПИ. С измененията се предвижда намаляване на персонала на агенцията общо със 144 щатни бройки. За да бъде подобрена работата по управлението и усвояването на средства от оперативните програми "Регионално развитие" и "Транспорт", се прецизират функционалните характеристики на административните звена.

АМ "Люлин". До края на декември 2010 г. приключиха основните строителни работи по трасето. Изпълнителят, турската фирма "Мапа дженгиз", извършва довършителни работи, като поставяне на мантинели, знаци, маркировка, предпазни мрежи и др. На 15 май 2011 г. магистралата окончателно трябва да бъде готова, като още преди това, в зависимост от експертната оценка, ще бъде пуснато движението в едната посока.

АМ "Тракия". В края на декември м.г. Европейската комисия одобри апликационната форма за строителство на участъците между Стара Загора и Карнобат. С решението се предоставя на България съфинансиране в размер

на 357 724 489 евро. Инфраструктурната инвестиция се предоставя за доизграждане на трите лота (2, 3 и 4) на АМ "Тракия", с обща дължина 115.18 км. След приключване на този проект цялата дължина на автомагистралата между София и Бургас ще бъде 356.18 км. Тъй като договорите за строителство с избраните изпълнители възлизат на близо 250 млн. евро, спестените около 100 млн. се пренасочват за софийското метро и бъдещата магистрала "София - Калотина". Строителството и на трите лота от АМ "Тракия" като цяло се осъществява в рамките на утвърдения график. Очакванията са, че отсечките от Стара Загора до Нова Загора и от Нова Загора до Ямбол ще бъдат завършени през лятото на 2012 г., а тази от Ямбол до Карнобат - до началото на 2013 година.

АМ "Марица". През декември 2010 г. АПИ стартира процедурите за избор на изпълнители за лот 1 от Оризово до Димитровград и лот 2 от Димитровград до Харманли. Крайният срок за подаване на оферти е съответно 17 февруари за първата отсечка и 9 март за втората. Едновременно с процедурата за избор на изпълнител се провежда и търгът за строителен надзор. Оценките са, че изграждането на магистрала "Марица" ще струва около 209 млн. евро, като финансирането се осигурява по ОП "Транспорт" - около 160 млн. евро, и от държавата - близо 50 млн. евро. Съгласно разчетите двата лота с обща дължина от 66 км трябва да бъдат готови през юни 2013 година.

АМ "Струма". До края на януари 2011 г. се очаква да започнат процедурите по конкурсите за лот 1 (Долна Диканя - Дупница с обща дължина 16.8 км) и лот 4 (Сандански - Кулата, 15 км). Средствата, предвидени за изграждането на двата участъка, са около 120 млн. евро. Тръжната документация е изпратена за съгласуване в Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията, което е управляващ орган на ОП "Транспорт". Очаква се през май 2011 г. да станат известни строителните компании изпълнители и през лятото да стартира изграждането на двете отсечки. За лот 2 от магистралата, който включва трасето от Дупница до Благоевград, има подадено задание за изработване на технически проекти, а най-дългият участък от магистралата - лот 3 от Благоевград до Сандански (67 км) - все още е на инженерингов етап.

Дунав мост 2. Според строителя на обекта, испанската компания FCC Construcción, до края на 2010 г. са изпълнени 60% от предвидените строителни работи по моста. Обектите от инфраструктурата са изпълнени на 50%. Вече са готови пътническата и товарната международна гара, издигнати са конструкциите на всички осем пътни и жп надлези. В експлоатация са пуснати и първите 600 метра от пътния възел при входа на Видин в посока към Дунав мост 2. Според удължения срок мостът трябва да е завършен в края на 2011 г., а през 2012 г. да се извършват само някои довършителни работи.

През есента на 2010 г. в София беше приета обща декларация между правителствата на България и Румъния за **изграждане на нови мостови съоръжения на река Дунав**. В нея двете страни дават приоритет на изграждането на пътните мостове над река Дунав при Силистра-Кълъраш, и Оряхово-Бекет. Създава се българо-румънска работна група по въпросите на транспортната инфраструктура с цел да прегледа предпроектните и др. проучвания, да оцени инвестициите, да идентифицира източниците на финансиране от финансови инструменти на ЕС, да координира техническите, финансовите, правните и организационните въпроси и др.

Метро. По данни от "Метрополитен" ЕАД през декември 2010 г. работата по разширението на Първи метродиаметър и по изграждането на Втори метродиаметър се осъществява по график, като изпълнението е около 50%. Средната стойност на софийското метро от 32-40 млн. евро за един километър е сред най-ниските в Европа. Това не се дължи на компромиси с качеството, а на по-ниската цена на материалите, необходими за строителството, които се доставят предимно от български производители. Понастоящем капацитетът на метрото е около 180 хил. пътници дневно, а след приключване на Втория метродиаметър през есента на 2012 г. се очаква той да бъде около 400 хил. пътници.

Жп линия Септември - Пловдив. В началото на ноември 2010 г. НКЖИ обяви открита процедура за възлагане на обществена поръчка за модернизация на железопътен участък Септември - Пловдив. Модернизацията на това жп трасе се обуславя от необходимостта жп линията да бъде приведена в съответствие с изискванията към трансевропейските железопътни линии и като част от тях да отговаря на изискванията за оперативна съвместимост на железопътната инфраструктура. Постигането на тази оперативна съвместимост, както и възможност за скорост на влаковете по линията от 160 км/час е основна цел на проекта.

Жп линия Пловдив - Бургас. В началото на декември м.г. беше обявено, че консорциумът "Джи Си Еф-СК 13 - Трейс рейлинфра" е класиран на първо място в конкурса за изпълнител на рехабилитацията на жп линията Пловдив - Бургас. Неговата оферта и за трите обособени позиции на проекта е най-ниска. Общата предложена цена за цялата жп линия е близо 317 млн. лв. Тя е със 110 млн. лв. по-малка от най-ниската оферта за железопътната "Тракия", предложена при предишната процедура, която беше прекратена през юни м.г. заради надхвърляне на прогнозната стойност на проекта с 30%. Този проект е от голямо значение за жп инфраструктурата в страната - след неговото приключване ще се постигнат скорости от 130-160 км/ч при средни скорости в момента от около 80 км/ч, а времето за пътуване ще се намали с 1 час и 10 минути.

Промени в нормативната база. В началото на януари т.г. правителството

одобри **проект на закон за изменение и допълнение на Закона за пътищата**. С него се въвеждат основните изисквания от Директива 2008/96/ЕО за управлението на безопасността на пътните инфраструктури. В изпълнение на директивата на Агенция "Пътна инфраструктура" се възлага планирането и възлагането на оценки на въздействието върху пътната безопасност и на одити за пътна безопасност на съответния етап от планирането, инвестиционното проектиране при предварителното въвеждане в експлоатация на пътя и при неговата начална експлоатация. АПИ също така ще одобрява план за пътна безопасност и докладите на одиторите за пътна безопасност и ще взема съответните решения за всяка конкретна пътна инфраструктура. Агенцията ще води публичен регистър на одиторите за пътна безопасност, ще извършва периодични инспекции на пътната инфраструктура с оглед установяване на несъответствията на свързаните с пътната безопасност характеристики и предотвратяването на пътнотранспортни произшествия на пътищата от републиканската пътна мрежа в експлоатация.

Цел на законопроекта е и хармонизиране на законодателството ни с изискванията и принципите, приети в ЕС и отнасящи се до въвеждането на нов образец на сертификатите за съответствие с техническите изисквания и техническа изправност за всички пътни превозни средства с двигатели "ЕВ-РО 3, 4 и 5". А за повишаване на контрола и избягване на злоупотребите се предвижда задължение собственикът или ползвателят на пътнотранспортно средство собственооръчно да вписва в указано поле на винетния стикер регистрационния номер на пътното превозно средство. Предвижда се и ред за доказване валидността на винетния стикер в случай на смяна на регистрационния номер на автомобила и др. Също така се регламентира задължение за длъжностните лица на Агенция "Митници" да извършват продажба на винетни стикери на преминаващите пътни превозни средства през граничните контролно-пропускателни пунктове, където таксата може да бъде платена и в евро, и др.

Туризм

Брой на туристите и приходи от туризъм. *Посещенията на чуждестранни туристи* в България (по данни на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, МИЕТ) през периода януари-октомври 2010 г. са 5.5 млн. (без транзитно преминалите). Този брой е с 5.4% повече спрямо същия период на 2009 г. Увеличение от 11.1% има при посещенията с цел почивка и ваканция (4.0 млн. посещения). Намаление има при посещенията с цел бизнес, като са осъществени 808 хил. посещения (-14.7%), и при посещенията с цел гостуване - 121 хил. (-6.8%). Транзитно през страната се преминали 2.0 млн. чужденци, което с 8.6% повече от същия период на предходната година.

По страни нарастване има при посещенията от Гърция - 798 хил. (+15.4%), Русия - 362 хил. (+32.4%), Великобритания - 275 хил. (+0.1%), Македония с 267 хил. (+53.8%), Сърбия със 176 хил. (+57.3%), Турция - 172 хил. (+6.4%), Украйна със 137 хил. (+32.8%) и др. Намаление се наблюдава при посещенията от Румъния - 802 хил. (-3.3%), Германия - 694 хил. (-3.8%), Полша с 247 хил. (-5.5%), Чехия - 161 хил. (-6.6%), Франция - 146 хил. (-12.5%) и др. През периода януари-октомври 2010 г. **страните от Европейския съюз** продължават да бъдат най-важният пазар за международен туризъм на България с относителен дял 71% и общ обем от 3.9 млн. туристи (-1.2%).

През периода януари-октомври 2010 г. *пътуванията на български граждани в чужбина* са 3.1 млн. общо по всички видове цели. Намалението спрямо предходната година е 27.9%. Намаление има при пътуванията с цел почивка и ваканция, като са направени 712 хил. пътувания (-37%), и при пътуванията с цел бизнес - 1.3 млн. пътувания (-40.6%). Увеличение от 9.7% има при пътуванията с цел гостуване, като са осъществени 983 хил. пътувания.

През периода януари-октомври страните от **Европейския съюз** са посетени от 1.5 млн. българи, което представлява намаление с 41.9% в сравнение със същия период на 2009 г. Относителният дял на страните от Европейския съюз в пътуванията на българските граждани е 48%. Намалели са пътуванията на българи към почти всички основни дестинации: Гърция - 777 хил. (-46.2%), Македония - 254 хил. (-8.4%), Сърбия - 250 хил. (-24.5%), Румъния - 243 хил. (-39.1%), Германия - 134 хил. (-33.7%), Великобритания - 65 хил. (-36.9%), Испания - 64 хил. (-33.8%), Италия - 57 хил. (-35.3%), и др. Увеличение има при пътуванията към Турция, като са осъществени около 1 млн. пътувания (+0.6%).

По данни на БНБ *приходите от международен туризъм* в текущата сметка на платежния баланс за периода януари-септември 2010 г. възлизат на 2.4 млрд. евро, което е с **2.6% повече** в сравнение със същия период на 2009 г. Разходите на българските граждани за пътувания в чужбина за периода януари-септември 2010 г. са 724.2 млн. евро, или с 28% по-малко спрямо същия период на 2009 година.

По *последни данни (ноември 2010 г.)* на НСИ **посещенията на чужденци** в България през ноември 2010 г. са 375.1 хил. и нарастват с 10.7% спрямо същия месец на 2009 г. Увеличили са се посещенията по всички цели на пътуване. Най-голям е ръстът на транзитно преминалите през страната - 16.0%. Посещенията с цел почивка и екскурзия се увеличават с 12.5%, а посещенията с цел гостуване и със служебна цел - съответно с 12.2% и с 0.3%. Посещенията на граждани от страните - членки на Европейския съюз, нарастват с 1.1%, като най-голямо е увеличението при посещенията от Швеция и Словакия (23.4% и 19.1%). Намаление е отчетено при посещенията

от Ирландия - с 60.4%, Малта - с 33.6%, Кипър - с 21.6%, и др. Посещенията от групата "други европейски страни" също нарастват (с 26.4%). Най-голям е ръстът на посещенията на граждани от Сърбия (85.6%), Македония (51.7%) и Русия (42.0%). През ноември 2010 г. транзитните преминавания на чужденци през страната формират най-голям относителен дял от общия брой посещения - 37.7%, следвани от посетилите страната чужденци с цел почивка и екскурзия - 27.0%, със служебна цел - 17.2%, по други причини - 15.2%, и с цел гостуване - 2.9%. **Пътуванията на български граждани в чужбина** през ноември 2010 г. са 250.9 хил. (с 15.2% по-малко в сравнение с ноември 2009 г.). Увеличение на пътуванията в сравнение със същия месец на 2009 г. е регистрирано към Ирландия - с 290.9%, Израел - с 95.7%, Дания - с 46.0%, Канада - с 31.8%, Белгия - с 14.1%, Швейцария - с 11.7%, и др. Същевременно намаляват пътуванията към Финландия - с 38.9%, Словакия - с 31.7%, Словения - с 27.8%, Турция - с 23.0%, Сърбия - с 22.2%, Гърция - с 19.4%, Малта - със 17.6%, Нидерландия - с 16.8%, Австрия - с 15.0%, Норвегия - с 14.6%, и др. Най-голям относителен дял от общия брой пътувания на български граждани в чужбина формират тези със служебна цел - 46.7%, следвани от пътуванията с цел почивка и екскурзия - 25.4%, гостуване - 23.7%, и други - 4.2%.

Оценка на летния туристически сезон. Оценките за отминалия летен сезон са *положителни*. С близо 13% повече са приходите от нощувки в хотелите и другите места за настаняване в страната (за периода от юли до септември спрямо година назад по данни на НСИ), като голяма част от тях са реализирани от чужденци. Тези позитивни резултати надхвърлят очакванията за летния туристически сезон и на държавата, и на бизнеса. Предварителните прогнози бяха за ръст от 5% в сектора през цялата 2010 г. Едно от обясненията за по-добрите резултати за третото тримесечие е силният приток на туристи през юли и август. Освен това има известно "изсветляване" на бизнеса, тъй като за първи път Националната агенция за приходите събира информация за пристигащите туристи още на летището. Същевременно данните показват, че ръстът в броя на реализираните нощувки изпреварва този на постъпленията от тях, което потвърждава тезата на представителите на бизнеса, че през лятото сериозно са били намалени цените на туристическите пакети.

През третото тримесечие хотелиерският сектор е реализирал приходи от нощувки за над 359 млн. лв., което е ръст от 12.6% на годишна база. От тях над 287 млн. лв. са приходи от чуждестранни туристи. През лятото огромен дял продължава да има морският туризъм: от всички приходи близо 173 млн. лв. са влезли в Бургаския регион, а други 116 млн. лв. - във Варненския. На трето място е София-град, където приходите от нощувки са надхвърлили 21 млн. лева.

Нощувките в хотелите се увеличават с по-бързи темпове от постъпленията от тях. Данните показват, че през лятото са направени над 9.3 млн. нощувки, което е с 11.4% повече от същия период на 2009 г. От българи са 2.6 млн., или 4.2% повече от миналата година. Чужденците пък са реализирали с 14.5% повече нощувки, или близо 6.7 млн. от всички.

Статистиката, която измерва дейността на местата за настаняване с над 10 легла - хотели, мотели, къмпинги, хижи и др., отчита увеличение и на хотелската база, и на заетостта ѝ. Според официалните данни в тези места за подслон е имало почти 267 хил. легла, което е ръст от 2.2% на годишна база. Общата заетост на леглата в средствата за подслон и местата за настаняване през третото тримесечие на 2010 г. е 39.9%, което е с 3.3% над регистрираната за същия период на 2009 година.

Прогноза за зимния сезон. Прогнозите за зимния сезон също са *оптимистични*. Очакванията на МИЕТ са за ръст на туристите от 3% в сравнение с миналата година. Най-вероятно в основата на този растеж ще бъде увеличението на туристите преди всичко от Русия.

Регионалните туристически сдружения и организации предлагат редица новости в курортите, които ще привлекат повече туристи. Близо 13 млн. евро са инвестирани в ски зона Банско за зимния сезон 2010/2011 - два нови лифта (шестседалков и четириседалков) и 230 оръдия за изкуствен сняг. Това означава, че около 90% от пистите ще са подсигурени със снежна покривка. Съюзът на туристическия бизнес в **Банско** очаква 10% ръст на туристите през зимния сезон, като ще се разчита основно на гръцки и руски туристи. В **Боровец** продължава изпълнението на инвестиционната програма на обща стойност 40 млн. евро, започнала през 2006 г. За зимния сезон 2010/2011 е завършена връзката между открития през 2009 г. водоем и Ситняковския дял. Увеличен е и броят на оръдията за изкуствен сняг в зони Ястребец и Ситняково. Ски зона Маркуджик разполага с нова система за снегозадържане. През лятото беше реконструиран пътят в участъка от долна станция на кабинковия лифт до долна станция на лифта "Ястребец Експрес". **Чепеларе** и **Пампорово** също очакват ръст на туристите от около 20%. Най-многобройни вероятно ще бъдат туристите от Великобритания. На **Витоша** основните дейности са свързани с поддържането на пистите и съоръженията в добро състояние. За новия сезон е подготвена и писта за ски бягане; на писта "Витошко лале" са поставени две нови оръдия за изкуствен сняг.

Алтернативен туризъм. През ноември беше представено изследване за нагласите на чуждестранните посетители в България към специализираните видове туризъм - културно-познавателен, еко, селски, спа и уелнес. В изследването са обхванати 9000 чуждестранни туристи, посетили страната. Проучването е осъществено в периода между април и началото на юни

2010 г. За пореден път беше констатирано, че алтернативният туризъм е единствената форма, която извън активните сезони може да привлече чуждестранни туристи и да направи България целогодишно предпочитана туристическа дестинация. Елементът "приключение" би могъл да привлече още туристи в страната. За да стане България целогодишно търсена дестинация обаче, освен включването на приключенския елемент, е необходимо значително да се подобрят инфраструктурата и обслужването, особено при селския туризъм. Сред основните изводи е, че страната е привлекателна за чуждестранните туристи и те са доволни от предложения продукт. Най-сериозните проблеми обаче са състоянието на инфраструктурата, трафикът и липсата на достатъчно информация за специализираните форми на туризъм.

Факторите, които определят избора на България като туристическа дестинация за специализирани форми на туризъм, са *природата* и наличието на *допълнителни туристически услуги*. Според анкетиранияте културният туризъм в България се избира заради забележителностите на страната; спа туризмът - заради достъпните цени; природата е доминираща при избора на еко- и селски туризъм. Според проучването основни конкуренти на страната са Гърция, Турция и Румъния, както и традиционните дестинации за този специализиран вид туризъм.

Изследването показва, че има пряка връзка между по-ранното планиране на почивката и ползването на туристически пакети. Основен фактор за набиране на информация и избор на това къде да се почива е туристическата агенция. Това важи особено при екотуризма. Роля играят и интернет посещенията. Над половината от анкетиранияте са избрали къде и как ще почиват в последния месец преди пътуването, 40-45% са направили по-ранно планиране. Средният брой на нощувките е шест, най-дълго остават в България туристите от Русия, а най-кратко - от Балканите. Средният разход на турист на ден е 67 евро, а за цялата почивка - 379 евро. Най-големи суми са оставяли у нас хората, практикували културен туризъм. 47% от почивалите в страната са пристигнали с предплатен туристически пакет. Според проучването мъжете предпочитат културния и екотуризма, като екотуризмът е по-атрактивен за младите. Спа туризмът е по-привлекателен за по-възрастните и за жените.

Туризмът през 2011 г. България е сред 10-те топ туристически дестинации за 2011 г. на световноизвестния издател на туристически справочници "Лоунли планет" (Lonely Planet). Страната е **на 5-о място** в най-новата класация на издателството, която представя 10-те държави, които туристите трябва да посетят през 2011 г. Преди България в класацията на туристическия справочник се нареждат Албания, Бразилия, Кабо Верде и Панама. След България са Вануату, Италия, Танзания, Сирия и Япония. Според изданието България винаги е имала своето очарование - най-големите ѝ градо-

ве, заснежените планински върхове и ски пистите, плажовете, покрити със златист пясък, и древните пристанищни градове по крайбрежието на Черно море. През годините обаче славата на страната е позасенчена от по-известните ѝ съседи. Сега нещата се променят - България вече е част от Европейския съюз и получава по-голямо внимание и самочувствие. Ски курортите са дестинация за европейците, които търсят по-евтина алтернатива, а по крайбрежието на Черно море все още може да се намерят привлекателни незастроени места.

Закон за туризма. Продължава работата по новия закон за туризма. Основният момент в него е създаването на туристически райони в страната и регламентирането на техния маркетинг. Законът не предвижда колко на брой ще са туристическите райони. Кои ще бъдат те, какви ще са границите им, седалищата и наименованията - това ще бъде определено впоследствие с решение на Министерския съвет. Съществува вариант България да бъде разделена на осем туристически района - Черноморски, Софийски, Рило-Пирински, Родопски, Тракия, Старите български столици, Стара планина и Дунавски район. В проектозакона се определят начините, по които районите ще бъдат управлявани, функциите и устройството на организациите за управление на туристическите райони. Текстовете предлагат в районите да има задължително и доброволно членство, като задължителното ще е за общините и сдруженията. Финансирането ще се осъществява от туристическата такса и от членски внос на туристическите фирми, опосредстван от туристическите сдружения. Туристическите райони ще участват пряко в управлението на туризма на местно и на национално ниво, взимайки участие в съответните структури при кмета на общината и при министъра на икономиката. С разделянето на туристически райони, на международните специализирани борси България вече няма да бъде представяна чрез щанд на различни фирми. Ще се рекламират продуктите на отделните туристически райони. Например Черноморският район ще се представя с морски туризъм, район София - с конгресен и бизнес туризъм, Рило-Пиринският район - с планински. Все още предстои да се уточни как точно ще бъдат определени границите на районите, като една от идеите е всяка община сама да избере в кой район да се включи в зависимост от това какъв туризъм иска да развива.

Маркетинг и реклама. В края на 2010 г. за пореден път беше обявено, че се работи по *стратегия за развитие на туризма в България*. За тази цел МИЕТ разполага с 2.8 млн. лв. Средствата ще бъдат изразходвани за маркетингови анализи на конкурентни дестинации, както и на българския туристически пазар. Сред основните конкуренти за летен туризъм са Гърция, Турция и Испания, а за планински - Андора, Италия и Австрия. Обмислят се възможностите за привличане на туристи от задокеански държави като

Япония и Китай, откъдето биха могли да идват посетители за културен туризъм. Предвижда се да се проведат срещи с представители на туристическия сектор, които да определят с какво страната може да се рекламира зад граница.

В момента МИЕТ работи и по проект *"Изработка и разпространение на рекламни-информационни материали за промоция на България като туристическа дестинация"*. Проектът е с продължителност 36 месеца и е на стойност 7.9 млн. лв., като финансирането е от ОП "Регионално развитие". Основната цел на проекта е повишаване ефективността на маркетинговите дейности за реклама и промоция на националния туристически продукт на вътрешния и на международните пазари. Въпреки масовото навлизане на електронните средства за информация печатните рекламни материали все още са най-предпочитаното средство за реклама на туристическите дестинации в световен мащаб. По тази причина в "Годишната програма за национална туристическа реклама през 2011 г." е предвидено да се изготви пълен набор от рекламни-информационни материали и сувенири с единна визия. Тя включва имиджова брошура за България и серия от тематични материали. Брошурите ще бъдат отпечатани на 21 езика, като ще има рекламни материали и на китайски, японски, иврит, норвежки и корейски език. Ще се отпечатат 75 хил. брошури и за религиозен туризъм, като при него ще се рекламират християнските паметници в България. Очакваният ефект от проекта е намаляване на сезонността и териториалната концентрация, насърчаване на устойчивите форми на специализиран и висококачествен туризъм и включване на нови региони в предлагането.

Селско стопанство

Състояние на отрасъла. Селското стопанство си остава най-силно финансирано и субсидиран отрасъл. Ефектът от наливането на европейски пари в българското земеделие обаче се оказва твърде малък поради лошото планиране и управление, отсъствието на каквато и да е дългосрочна или поне средносрочна визия за развитието на стопанствата и изключително ниската рентабилност на производството. Добрата реколта е в основата на нарастването с 6% на създадената в отрасъла брутна добавена стойност за деветте месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на 2009 г. Само през третото тримесечие на 2010 г. аграрният сектор създава 10.5% от общата добавена стойност и 8.9% от БВП. Така за деветмесечието делът на отрасъла достига 6.7% от БДС и 5.8% от БВП при съответно 6.4% и 5.5% година по-рано. Сред експертите съществува съгласие, че еврофондовете ще продължат да привличат вниманието на инвеститорите към отрасъла въпреки липсата на целенасочена политика - това се отнася най-вече до производството на биохрана. Съществуващата организация на производств-

вото и прилаганите земеделски практики обаче ще задълбочат диспропорциите в сектора.

2010 г. беше много добра за зърнопроизводството - не само количеството на прибраната *реколта* беше добро, но и цените се увеличиха с 50% поради неблагоприятните условия в някои от най-важните зърнодобивни райони като Украйна и Русия. Търсенето на международния пазар позволи да бъдат изнесени над 600 хил. т пшеница още през лятото. Дори се появиха спекулации, че зърненият баланс може да бъде застрашен и да се стигне до внос. При ечемика също беше постигнато значително увеличение на цените и износа. С добри темпове се развива и експортът на слънчоглед, чийто основен пазар си остава Турция. Увеличените цени на зърното повлияха по веригата цените на животинските суровини и продуктите от тях.

Есенните валежи забавиха сеитбата, но те не са причина за по-малко засетите площи. При пшеницата намалението е незначително - около 1% спрямо предходната година (до 9.99 млн. дка), но при ечемика то е над 20% (до 1.74 млн. дка), като причината е в увеличените площи с рапица. Те вече са над 2 млн. дка, тъй като тази техническа култура се ползва с високо търсене от страна на производителите на биогорива и цената ѝ е стабилна.

Въпреки кризата цената на *земеделската земя* се запази относително стабилна и този сегмент от пазара на имоти вече излиза от рецесията - сделките се сключват на нива, близки до предкризисните от 2008 г. Ръстът на цените ще продължи и през 2011 г., като очакванията са за повишение от 10-15%. Причината е в това, че големите земеделски фондове продължават да уедряват притежаваните площи, присъединявайки нови парцели, а за фермерите годината беше добра и те инвестират част от приходите си в покупка на земята, която обработват. Освен това финансовите инвеститори гледат на покупката на земя като на безрискова инвестиция. Рентите също растат, като размерът им е свързан със субсидиите, които земеделските производители получават, и фондовете за земя увеличават приходите си в резултат на повечето отдадени под аренда площи.

Политика в областта на земеделието. В резултат на подкрепата на безвъзмездното финансиране по линия на *Общата селскостопанска политика* (европейските плащания на площ и националните доплащания през 2010 г. възлизат на 28.30 лв. /дка) се наблюдава увеличаване дела на земите, поддържани в добро състояние, и намаляване дела на необработваемите площи, постепенно уедряване на парцелите, раздвижване на пазара на земя, увеличаване броя на големите по размер стопанства. Тези промени обаче са твърде бавни и ограничени по размер и не засягат всички области на производството. С това се задълбочават диспропорциите в сектора и се променя продуктовата структура. Затова в крайна сметка въпреки наливаните средства общото състояние на отрасъла е незадоволително. Това на-

лага провеждането на задълбочен анализ и дискусия за позицията на страната при обсъждането на новия бюджет на ОСП. Изравняването на размера на субсидиите с тези за старите страни членки няма да реши проблемите на българското земеделие, свързани с неговата структура, ефективност и рентабилност.

Именно поради установилата се през последните години структура на земеделското производство по-голямата част от *субсидиите* отива в ръцете на малко на брой производители - 85% от средствата се получават от 15% от фермерите. Причината е в поставения праг за финансиране (10 дка) и силната раздробеност на земята, което лишава около 3/4 от земеделските производители от възможността да се възползват от европейските субсидии. Затова отрасли като животновъдство, зеленчукопроизводство и овощарство продължават да западат. Изплащането на парите по схемите за единно плащане на площ за 2010 г. трябваше да започне от началото на декември, но поради закъснение с изготвянето на ортофотокартата стартът се отложи за началото на 2011 г. с тенденция да приключи до юни. Средствата, които ще се получат от ЕС и националния бюджет, са над 1 млрд. лева.

Към съществуващите вече схеми за национални *доплащания в животновъдството* през 2011 г. ще бъде добавена нова, чиято цел е да подобри възможностите за заетост в районите с преобладаващо тютюнопроизводство. Ще бъдат заделени 7.5 млн. евро за подпомагане на животновъди, отглеждащи овце и кози в икономически уязвими райони в Южна България, в които в момента основен поминък е тютюнопроизводството. Отпуснати са допълнителни средства (3.8 млн. лв.) по кредитната линия за купуване на фуражи, след като бяха изчерпани отпуснатите 20 млн. лв. по схемата за подпомагане на животновъдството. Част от кредитите са по европейската програма "де минимис", а другата се отпуска по референтен лихвен процент. Тази мярка се наложи поради поскъпването на фуражната пшеница с над 50%.

От началото на 2011 г. се отпуска субсидия за земеделските стопани, отглеждащи *ягоди и малини*, която е извън преките плащания на площ и се дава за производство. Субсидията е в размер на 23 евро на декар, а предвидената за подпомагане площ е 24 хил. декара. За да се възползват от нея, производителите трябва да имат сключен договор с одобрен изкупвач или преработвател (консервен завод, хладилна база).

От средата на декември 2010 г. беше отворен приемът на проекти по новата национална програма по *пчеларство* с общ бюджет за 2011 г. в размер на 6 млн. лв. Предложени са три специализирани схеми, по които ще се покриват между 50 и 90% от разходите за подновяване на кошерите, извършване на физико-химичен анализ на пчелния мед и за борба с болестите.

През август 2010 г. УС на фонд "Земеделие" взе решение да *рефинансира*

кредитите за земеделска техника на онези фермери, които са кандидатствали по мярката за модернизация на земеделските стопанства, но не са получили финансиране поради изчерпване на предвидените средства (около 500 млн. лв. до 2013 г.). Въпреки предлаганите сравнително благоприятни условия на рефинансирането, интересът към тази схема е много слаб - до края на 2010 г. са подписани договори за около 2.4 млн. лв., или едва 5% от предвидения бюджет от 40 млн. лева.

Резултатите от прилагането на *Програмата за развитие на селските райони* дадоха основание на МЗХ да поиска преразпределяне между различните мерки. Предстои комитетът за наблюдение на програмата да одобри намаляване с около 300 млн. евро на първоначално заложените средства по 7 мерки, ползващи се със слаб интерес, и да ги насочи към 5 по-атрактивни мерки с изчерпан бюджет. Най-голяма част от тези средства (200 млн. евро) ще бъде насочена към мярката за модернизация на земеделски стопанства, по която се купува земеделска техника. Към мярката за създаване на стопанства на млади фермери, чийто бюджет също е изчерпан, ще бъдат пренасочени около 70 млн. евро.

Регионална политика. Европейски фондове

Резултати от кохезионната политика в България. Измина четвъртата година от пълноправното членство на България в ЕС. Особено важно е да се види какви са резултатите от политиката на сближаване, провеждана в страната. След присъединяването си към Европейския съюз през 2007 г. България има възможност да ползва средства от общността в рамките на кохезионната политика. Първоначалните проучвания сочат, че програмите по кохезионната политика в България може съществено да допринесат за цялостно нарастване на брутният вътрешен продукт (БВП) от порядъка на 15% към 2020 г. По оценки от предварителната работа към 2013 г. програмите по кохезионната политиката ще спомогнат за нарастване на:

- БВП на глава от населението до 51% от средното ниво за ЕС;
- процента на заетост до 64% в сравнение с 56% през 2005 г.;
- разходите за изследвания и развойна дейност от 0.4 до 1.15% от БВП през 2013 г.

Европейските инвестиции в България за периода 2007-2013 г. За периода 2007-2013 г. за България са предвидени близо 6.9 млрд. евро - 6.7 млрд. евро по цел "Сближаване" и 179 млн. евро по цел "Европейско териториално сътрудничество". България има 7 оперативни програми: "Административен капацитет", "Конкурентоспособност", "Околна среда", "Развитие на човешките ресурси", "Регионално развитие", "Транспорт" и "Техническа помощ".

Изпълнение на Лисабонската стратегия за растеж и работни места. Обновеното издание на Лисабонската стратегия на ЕС от 2005 г. имаше за

цел да засили конкурентната позиция на регионите от ЕС в световната икономика, като постави растежа, заетостта и конкурентоспособността на челно място в дневния ред на съюза. За периода 2007-2013 г. европейската кохезионна политика придава все по-голямо значение на постигането на т.нар. цели от Лисабон. Програмите на България по кохезионната политика ще дадат силна подкрепа на Дневния ред от Лисабон, тъй като 61% от средствата по цел "Сближаване" са предвидени за имащи отношение дейности. Цел "Сближаване" се отнася за региони, характеризиращи се с ниска равнина на БВП и заетост, където БВП на глава от населението е под 75% от средното ниво за ЕС, какъвто е бил между 2000 и 2002 г. Тя важи за 99 региона, представляващи 35% от населението на ЕС-27, и трябва да създаде благоприятни условия за растеж и сближаване в най-слабо развитите държави членки и региони.

Основни приоритети на кохезионната политика в България 2007-2013 г. Подобряването на *транспортната инфраструктура* и достъпът до всички райони е първостепенен приоритет. За намаляване на големия дефицит на инфраструктура в страната ще се изразходват близо 2 млрд. евро (съставляващи 30% от цялата отпусната сума). Приоритетните проекти по трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) имат за цел изграждане на 248 км автомагистрали. С помощта на фондовете трябва да бъдат подобрени над 2100 км пътища и 780 км жп линии.

Планира се в *научни изследвания и иновации* да бъдат вложени около 850 млн. евро. Очаква се тези средства да доведат до разработването на 110 проекта, изграждащи връзки между научните организации и промишлеността, разкривайки около 300 работни места за изследователи.

Общо 320 млн. евро ще се изразходват за *подпомагане на бизнеса*. Поет е ясен ангажимент за прилагане на методи за финансов инженеринг, съчетаващи безвъзмездна помощ и заеми, като близо 200 млн. евро са заделени за инициативата JEREMIE (съвместни европейски ресурси за микро, малки и средни предприятия). С тези средства се очаква да се подпомогнат поне 1100 проекта, които да донесат около 570 млн. евро допълнителни инвестиции. 67 млн. евро ще бъдат отделени за развитие на съвременни широколентови мрежи за връзка и електронни услуги за фирмите и гражданите. Над 370 млн. евро ще бъдат вложени в мерки по заетостта, в т. ч. за квалификация и обучение. 2.8 млрд. евро (42% от отпуснатите средства) са заделени в подкрепа на проекти по околната среда, предотвратяването на рискове и енергетиката. Мащабната инвестиция е предназначена да помогне България да изпълни правилата на ЕС по околната среда и да се справя с предизвикателствата по промените в климата.

Промени в кохезионната политика през последната година. Като цяло през 2010 г. в България бяха положени много усилия от всички екипи, кои-

то работят по програмите на кохезионната политика в следните посоки:

- Оперативните програми на ЕС в България вече са прозрачни и това създава благоприятни условия за засилване на гражданския контрол за изпълнението на европейските проекти.
- Ускорени са плащанията и е обновена системата за финансиране - в значителна степен е осигурен необходимият финансов ресурс.
- Увеличен е размерът на авансовите плащания за общините - до 35%.
- Кандидатстването за европейско финансиране става по опростени правила.
- Сроковете за обработване на документите са по-кратки.
- Осигурена е по-добра комуникация с администрацията - потенциалните бенефициенти имат възможност да се информират своевременно за предстоящите процедури, създадени са условия за обратна връзка с тях.
- Ограничени са злоупотребите с еврофондовете, а контролът при усвояването на средствата от ЕС е засилен.

Един от най-важните ефекти при усвояването на фондовете е реформирането на администрацията - придобиването на умения за работа в режим на планиране, прозрачност и отчетност.

Доклад на ЕС за кохезионната политика след 2013 г. На всеки три години ЕС публикува доклад за икономическото, социалното и териториалното сближаване, в който подробно се описва напредъкът в тези области и начините, по които ЕС, националните и регионалните власти са допринесли за него. **Петият доклад за напредъка на икономическото и социалното сближаване** беше публикуван през ноември 2010 г. Той представя резултатите от общественото обсъждане на кохезионната политика след 2013 г. и съдържа анализ за икономическото развитие на регионите. От него става ясно, че по-слабо развитите региони продължават да отбелязват устойчив растеж, съчетан с преориентиране към секторите с най-добри перспективи. Основните въпроси, включени в доклада, са:

- анализ на регионалните различия;
- принос на ЕС, националните и регионалните власти към сближаването; въздействие на политиката на сближаване;
- политиката на сближаване след 2013 г.

Политиката на сближаване е разгледана в контекста на икономическата криза и стратегията "Европа 2020". Основните постановки на петия доклад са:

- Консенсус относно необходимостта от амбициозна европейска кохезионна политика, достъпна за всички региони в ЕС.
- Призив за съсредоточаване на инвестициите в областите на европейските приоритети, като например иновациите, образованието, подкрепата за малките и средните предприятия, инфраструктурата на равнището на ЕС и борбата срещу изменението на климата. Призив за по-нататъшно екологосъобразно развитие на политиката.

- Призив за засилена съгласуваност между кохезионната политика и други секторни политики на ЕС, имайки предвид комплексността на предизвикателствата на днешния ден, и в този контекст - призив към Комисията за засилване на връзката между кохезионната политика и политиката за развитие на селските райони.

- Призив за по-нататъшно опростяване на политиката и по-голяма ангажираност на местните и регионалните органи.

- Възприемане на трансграничния, транснационалния и междурегионалния обмен в рамките на териториалното сътрудничество като един от най-добрите примери за допълнителните предимства на европейската кохезионна политика.

Стратегия "Европа 2020":

- Регионите и политиката за регионално развитие могат да имат съществен принос към нея.

- Трябва да се прилага балансиран подход към инвестициите, т.е. да се намери точният баланс между различните видове инвестиции.

- Трябва да се вземе предвид голямото многообразие сред регионите в ЕС (например разлики по отношение на характеристики, възможности и нужди).

Изпълнение на оперативните програми. В края на 2010 г. са договорени около 40% от средствата по европейските фондове, а са разплатени 10%. Като се изключат най-проблемните програми - "Транспорт" и "Околна среда", - останалите се движат с приблизително еднакъв темп.

През последните месеци плащанията по три от европейските фондове за България са намалели. Това се посочва в документ за изпълнението на графика по политиката за сближаване, представен пред бюджетната комисия на Европейския парламент. Справката за ноември 2010 г. сочи, че през последните четири месеца са преведени малко средства към България по два от трите фонда, чрез които ЕС предоставя средства за догонване на поизостаналите страни членки. Намалелите средства се отнасят за **Европейския фонд за регионално развитие** и **Европейския кохезионен фонд**, чрез които се финансират проекти за подпомагане на бизнеса, за изграждане на инфраструктура и за създаване на работни места, както и в областта на транспорта и околната среда. Това е довело до изпадането на България до последните места в класацията по изпълнение между страните членки. В края на годината страната е 25-а от 27 държави в ЕС, като през октомври в същото подреждане сме били на 18-о място.

По Фонда за развитие на селските райони и по Европейския кохезионен фонд за България до 2013 г. са предвидени 5.49 млрд. евро, от които до момента Европейската комисия е изплатила 14.68%. От октомври до ноември България е слязла с едно място и в графика за плащанията по Европейския социален фонд. Той предоставя средства по програми за заетост и по-

добряване на условията на труд и по него за България са отделени общо 1.19 млрд. евро.

От документа за бюджетната комисия става още ясно, че плащания не са извършвани между юли и септември. Към 1 октомври е направен значителен транш, в резултат на което изпълнението е нараснало с 0.18%. Но през следващия месец потокът на парите отново е намалял. Необходимо е администрацията да засили усилията по усвояването на тези средства, които са важни за населението извън големите градове.

През следващия планов период ЕК обмисля да наказва страните, които имат бюджетен дефицит над 3%, като спира европейските средства за тях. Тези държави, които се справят най-добре, ще получават допълнително пари. Въпреки че в края на четвъртата година като член на ЕС България ще успее да усвои едва около 10% от еврофондовете, правителствените експерти са оптимисти за ускоряване на процеса през оставащите до края на този програмен период три години. Целта е изключително амбициозна - 80% усвоимост на парите по европейските фондове в края на мандата и началото на следващия.

Изпълнение на ОП "Регионално развитие" (ОПРР). Очаква се до края на 2011 г. по ОП "Регионално развитие" да се разплатят общо 1 млрд. лв. и да се договори цялата сума от 2.5 млрд. лв., отпусната от ЕС. За една година и четири месеца платените средства по ОПРР са нараснали от 27 млн. до 321 млн. лв. "Ножицата" между договорените и разплатените средства по ОПРР не е голяма. Договорените до момента 1.5 млрд. лв. по ОПРР са равномерно разпределени по територията на страната. В шестте района за планиране са разпределени по 200 хил. лв. приблизително. Има области, например Благоевградска, където всеки град има договорен проект по ОПРР. Има градове като Варна, Русе, Габрово, Бургас, Видин, които практически по всяка отворена ос са успели да защитят проекти. Преди година и четири месеца е имало проблеми с ОПРР, но в момента в общините се подготвят много по-качествени проекти.

Прехвърляне на средства от една програма в друга. Заради финансовата криза през лятото на 2010 г. ЕК разреши в рамките на един фонд да се прехвърлят пари от програма към програма, така че да се приоритизират отделни сектори.

Управляващите на ОПРР в България считат, че е възможно да бъдат прехвърлени средства от забавените оперативни програми "Околна среда" и "Конкурентоспособност" към общински проекти по програмата "Регионално развитие". Според правилата на ЕС страните членки имат право да прехвърлят от една програма в друга до 10% от средствата в съответната програма. Възможно е от ОП "Околна среда" да се вземат около 85 млн. лв., а от "Конкурентоспособност" - 193 млн. лв. Така общо близо 280 млн.

лв. може да бъдат прехвърлени към ОП "Регионално развитие" през 2012 г., защото тази оперативна програма е изчерпала бюджета си за 2011 г., а в същото време има листа от чакащи за финансиране проекти на стойност около 300 млн. лв. за ремонт на улици, училища и детски градини. Ако стане, това ще е първото прехвърляне на средства за България от една програма в друга. До момента е имало само прехвърляне на средства от забавени към други проекти в рамките на оперативна програма "Транспорт" - 250 млн. евро, предвидени за рехабилитация на железопътни линии и автомагистрала, са изразходвани за изграждане на метрото. Според експерти обаче тази възможност не бива да се насърчава, тъй като не става въпрос само за пари, които трябва да се изхарчат на всяка цена. Става дума за финансиране на политики, които трябва да се изпълняват в определен период.

Инициативата JESSICA в България. През декември се проведе конференция на тема "Съвместна европейска инициатива за устойчиви инвестиции в градските райони" JESSICA. Инициативата променя из основи развитието на структурните фондове - тя за първи път поставя въпроса за публично-частното партньорство чрез механизмите за банково участие. България е една от 11 страни членки, която изпълнява проекта JESSICA. През ноември управляващият орган преведе 33 млн. евро за инвестиции на този ресурс в градската среда в Пловдив, София, Стара Загора, Плевен и още три града. Проектите трябва да са част от устойчиви схеми и актуален общински план за развитие. Те трябва да имат възвращаемост. Крайните бенефициенти не са само общини, а за първи път става дума за публично-частното партньорство. Проектите може да представляват големи интегрирани проекти за цели квартали и в най-различни направления. Може да бъдат насочени към възстановяване на цели градски територии. По-малките проекти включват изграждане на киносалони, спортни зали, паркинги, както и други инфраструктурни обекти, необходими за развитието на един град, но с необходимата възвращаемост на средствата в срок. Управителните структури за регионално развитие трябва да инвестират средствата не по-късно от 31 декември 2015 г. JESSICA трябва много бързо да бъде превърната в конкретни проекти. Колкото по-бързо се инвестират средствата, толкова по-бързо JESSICA може да се превърне в проект, носещ сериозни финансови средства.

Реформа в управлението на европейските фондове. Предстоят промени в администрацията, която отговаря за управлението на европейските средства. През настоящата година ще започне нейното постепенно преустройство. Целта е следващият програмен период за финансиране от 1 януари 2014 г. да започне с работеща нова, по-ефективна държавна структура. Намеренията на правителството са да се отдели правенето на политики от самото усвояване на средствата от ЕС, които в момента са на едно място. Обмис-

ля се приемането, одобряването и разплащането на проекти да се осъществява от междинни звена в шестте района на планиране, които най-вероятно ще заменят сегашните 28 области.

В момента има централно координационно звено в Министерството на финансите, седем оперативни програми и техните управляващи органи в министерствата. Този подход позволява пълно съгласуване на държавните отраслови политики, но създава проблеми с координацията на работата по проектите. Разделянето на процеса на правене на политики от реалния инвестиционен процес е трудно и изисква време. Министерствата ще продължат да определят политиките, целите и посоката на развитие, но те няма да се занимават с реален инвестиционен процес. Тази дейност ще се предостави на специална **Агенция за развитие**, която ще бъде деполитизирана. Тя ще бъде съставена от професионална администрация и ще приема от министерствата задачите по европейските проекти. Очаква се по този начин да се изгради универсален управленски орган на оперативните програми през следващия период 2014-2020 година.

Освен това ще се обединят европейският социален фонд, кохезионният фонд и европейският фонд за регионално развитие. По този начин ще бъде направена икономия от мащаба, защото, събирайки на едно място сегашните звена, техният състав ще намалее, ще се повиши ефективността им. На ниво райони за планиране ще се формират междинни звена, които ще започнат работа, след като проектът бъде одобрен. Те ще извършват оценка на всички местни потребности на междупотраслово равнище. Създава се възможност бенефициентите да не пътуват до София, а да подават на място проектите и да обработват документите за плащане. В момента новите предложения се обсъждат от централното координационно звено и управляващите органи на оперативните програми в министерствата.

Обмисля се и възможността банки да оценяват проектите по Програмата за развитие на селските райони и по ОП "Конкурентоспособност". Финансовите институции ще действат като междинни звена при усвояването на средствата от ЕС, но без да се разплащат с фирмите. Подобна опция вече се разработва съвместно с Асоциацията на банките. Такава практика съществува в Гърция. Друг успешен модел за работа с фондовете има в Унгария - там еврофондовете се усвояват с много бързи темпове благодарение на публични компании, които действат като междинни звена. Заплащането им е обвързано с резултатите.

За да се ускори усвояването на евросредствата, са нужни и промени в Закона за обществените поръчки. Тяхната цел е да се улесни процедурата по обжалване, както и да се даде възможност на комисиите да преценяват кой предлага най-добра цена и качество, а не кой е събрал най-прилежно документите за кандидатстване.